

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

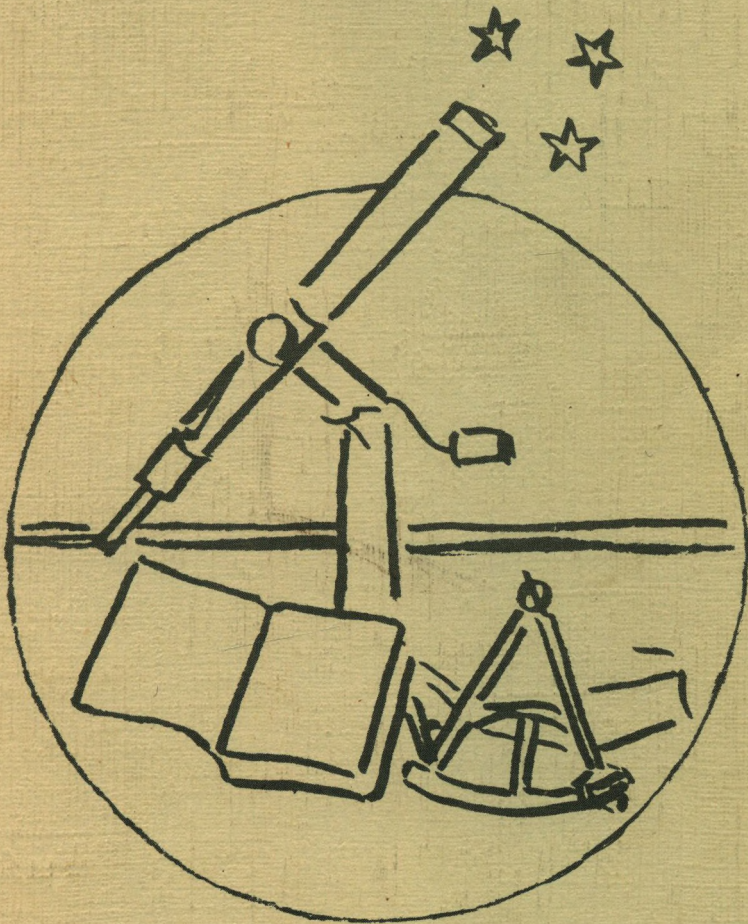
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hertha Raben Petersen
Theodor Brorsen
Astronom

Illustreret
af
Hertha Raben Petersen og Ilse Raben-Petersen

Hertha Raben Petersen

Theodor Brorsen

Astronom

Illustreret af
Hertha Raben Petersen
og
Ilse Raben-Petersen

H. C. Lorenzens forlag
1986

Th. Brorsen
Astronom

© Hertha Raben Petersen

Udgivet af
H. C. Lorenzens forlag, Nordborg

Illustreret af
Hertha Raben Petersen og
Ilse Raben-Petersen

Tilrettelægning, lay out
og sats: H. C. Lorenzen

Sat med 11 pkt. Times

Billereproduktion og tryk:
Nord-Als Offset

Indbinding:
Nord-Als Offset

Printed in Denmark 1986

ISBN 87-88558-05-03

Theodor Ambders Brorsen
Nordborg
29. 7. 1819 – 31. 3. 1895

FORORD

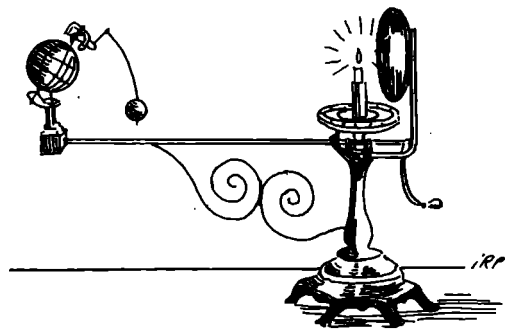
Så ligger den her. Bogen om Th. Brorsen. Takket være Hertha Raben Petersens utrættelige indsats gennem mange år, har det været muligt at tegne et godt portræt af Th. Brorsen, hans liv og hans virke, og samtidig er billedet af hans omgivelser, egnen, og de mennesker der levede omkring ham på hans tid skildret. Dette gør den til mere end bare en bog om Th. Brorsen, den har virkelig lokalhistorisk værdi.

Men hvem er Hertha Raben Petersen? Hendes beskedenhed forbød, at der blev tegnet et portræt af hende på bagsiden af omslaget. Der er sikkert mange der ved hvem hun er, men jeg tror dog at en del yngre læsere bør have lidt hjælp.

Hertha Raben Petersen er født i Sønderborg omkring 1. verdenskrigs udbrud, som datter af daværende museumsinspektør J. Raben, fra hvem den medfødte evne til at tegne, nok er arvet. I sin tid som lægefrue i Nordborg udnyttede Hertha Raben Petersen denne evne i stor udstrækning, idet hun, når tiden tillod det, tog med sin mand rundt på egnen, og mens han var på sygebesøg blev der tegnet og malet. Det skete forresten at doktoren glemte hende, så hun måtte gå hjem. Disse ture i vor egn kommer os nu til gode i hendes dejlige tegninger og akvareller. Tegninger af mange huse og landskaber som ikke eksisterer i dag.

Der skal derfor rettes en stor tak til Hertha Raben Petersen for hendes arbejde med Brorsen og for disse dejlige tegninger, som herved kommer en større kreds til gode. Tak til hendes datter Ilse Raben-Petersen for sit bidrag med illustrationer. Tak til Nordborg Lokalhistoriske Arkiv for medvirken med råd og dåd. Til sidst en tak til Boye Andersen fordi han skabte kontakten mellem forfatterinden og mig.

H. C. Lorenzen

Theodor Ambders Brorsen **1819 – 1895**

Theodor Johann Christian Ambders Brorsen står opført i ethvert ældre konversationsleksikon som astronom, født i Nordborg på Als 1819, observator i Senftenberg i Böhmen, opdager af fem kometer, Zodiakallyset og »Gegenschein« m.m.

Indtil anden verdenskrig fandtes endnu enkelte mennesker i live, som kunne huske ham personligt, men billedet, de havde af ham i erindring, var et billede af en gammel særling. En mængde historier om hans særheder og familiære forhold har været i omløb og fortælles i Nørreherred den dag i dag, mens der har dannet sig myter om hans videnskabelige storhedstid. Flere mindre arbejder er skrevet om ham, deriblandt et fra sagkyndig astronomisk side af Harald Mortensen, forhenværende bibliotekar ved Det kongelige Bibliotek og kustode ved den astronomiske samling på Rundetårn. Spredt i aviser og tidsskrifter, som disse arbejder er, er de vanskeligt tilgængelige, og der er gået adskillige år, siden der sidst er skrevet nogle. I mange af de tidligere artikler indgår adskillige saglige fejl. Da det er lykkedes at samle en del hidtil ikke fundet og benyttet materiale, bliver det billede, vi nu er i stand til at danne os af *Brorsen*, mere fyldigt og afrundet og forhåbentlig også mere korrekt, end tidligere forfattere har kunnet tegne det.

Beskæftigelsen med *Brorsen* berører flere interessesfærer. Hans personlighed og videnskabelige indsats er af et sådant format, at den berettiger til at sætte ham et minde. Rent umiddelbart gribes man af hans menneskelige kvaliteter, og ikke mindst hans kærlighed til natur og hjemstavn.

Sidst i tyverne foretog den i Th. Brorsen meget interesse-rede Harald Mortensen en rejse til Tjekkoslaviet og Østrig, hvor han besøgte Senftenberg, Prag og Wien, hvor *Brorsen* har arbejdet. Det var på denne rejse, han i Prag erhvervede afstøbningen af Tycho Brahes hoved og en stump af den dragt, hvori vor berømte landsmand lå begravet. I Wien lykkedes det Harald Mortensen at opspore forpagter Heyssigs to døtre og erhverve en samling breve, som Th. Brorsen, efter at han var vendt tilbage til Nordborg, havde skrevet til sin ven forpagteren. De to søstre var ugifte og dengang hhv. 80 og 77 år gamle, da Harald Mortensen købte brevene i 1927. Samme år har han offentliggjort et mindre ud- drag. Modtageren af disse breve var J. Heyssig, forpagteren af to godser ved byen Geiersberg i Bøhmen, i hvis hjem *Brorsen* kom meget i de sidste år af hans ophold der. Brevene er fra årene 1870 – 92. En anden samling breve, som fandtes i dødsboet efter farver Chr. Jensen, Næstved, en nevø af *Brorsen*, er fra årene 1841 – 1855. Disse breve er fra hans universitetsophold i Kiel og Heidelberg og de første år i Senftenberg sendt til moderen i Nordborg. Fra samme tid findes breve af moderen Anette Schuhmacher til sønnen.

En samling breve, som moderen har sendt til hr. Sønnichsen, forstander ved Brødremenighedens kostskole i Christiansfeld, medens Th. Brorsen opholdt sig der fra 1826 – 29,

er ligeledes bevarede.

Gennem brevene til forpagter Heyssig, der delte mange interesser med *Brorsen*, åbner han os døren til hjemstavns historie, dels gennem studier af sine slægtsforbindelser og sit levnedsløb, men også gennem en mængde lokalhistoriske oplysninger. På særlig levende måde tegner han et billede af datidens Nordborg, således at emnet bliver umiddelbart og fængslende.

Ligeledes genspejler *Brorsen* sin samtid forstået i europæisk format. Politisk er han overhovedet ikke interesseret. *Brorsen* behersker det danske sprog som det tyske, og han har oversat foredrag o.s.v. fra det ene sprog til det andet. Således sender han et dansk foredrag af professor Johnstrup oversat til tysk til Heyssig. Han har gennemlevet næsten hele det nittende århundrede (1819 – 1895), og på mange måder repræsenterer han dette til trods for sin personlige originalitet, eller netop på grund af denne. Det er jo karakteristisk for den svundne tid, at der fandtes mange lærde originaler, som vor egen tid er så fattig på. Åndeligt byggede det 19. århundrede videre på oplysningens tidsalder, og en stor del af denne tids naivitet levede videre i troen på fremskridtet. Også *Brorsen* bevarede, trods sin videnskabelige lærdhed, en rørende naivitet. Det 19. århundredes frigiorte menneske helligede sig naturbeskrivelsen, og den eksperimentelle naturforskning blev for alvor udbygget. De store naturforskeres navne vil også i fremtiden kaste glans over denne tid. *Brorsen* hører ikke til de helt store, men opnår dog international berømmelse. På sine rejser til og fra Bøhmen opsøger eller møder han altid nogle af datidens lærde. Således møder han i 1853

på en rejse til Senftenberg, fra et ophold hjemme i Nordborg, astronomen Friederich Wilhelm Argelander (1799 – 1875) fra Bonn, i Hamborg. Argelander nævnes den dag i dag. Han registrerede alle lysende objekter på himlen og ætsede dem i stenplader. Disse litografiske stenplader til et stjerneatlas kan stadig beundres i Bonn, og bruges stadig når et himmellegeme søges med kikkert.

I Leipzig har *Brorsen* på samme rejse aftalt et møde med den ligeledes berømte astronom D'Arrest, (1822 – 1875). Professor Heinrich Louis D'Arrest døde i København 1875 og har gjort flere opdagelser inden for astronomien, blandt andet har han som *Brorsen* opdaget flere kometer, deriblandt en periodisk, som bærer hans navn. Blandt *Brorsens* breve findes også en forespørgsel angående meteorer fra den kendte mineralog professor Wilhelm Ritter von Haidinger, Wien, der har skrevet mange videnskabelige afhandlinger.

Brorsens sociale og praktiske interesser har tilsyneladende indskrænket sig til de rent iagttagende. Brevene vidner om, at intet undgik hans opmærksomhed og refleksion. Hans åndelige udvikling har fulgt det 19. århundredes hovedstrømninger. Politisk var han ikke interesseret, og århundredets krige i Europa og i hans hjemegn berører ham ikke.

Som alle den tids åndelige mennesker havde *Brorsen* en humanistisk dannelse, og sådan var hele hans livssyn. Han levede i en tid, hvor endnu »enhver kunne skrive et smukt og indholdsrigt brev over et nok så lille emne«. Hans breve røber, at han til fulde beherskede denne kunst, og at han var i besiddelse af en betydelig kunstnerisk begavelse. Særlig på musikkens område viser han megen forståelse og har i årene

i Böhmen nydt musikkens glæder i det Heyssigske hjem i Geiersberg, hvor senere en datter blev operasangerinde, en anden skuespiller. Det er de to døtre Harald Mortensen op søgte i Wien.

Den nyere tids realistisk—tekniske grunduddannelse fandtes ikke på Brorsens tid. Fortrolighed med græske og latinske kulturgoder var en selvfølge for det dannede menneske, også for den rene naturvidenskabsmand. Brorsen rejste således aldrig uden at have sine »græske filosoffer« i frakkelommen. På hjemrejsen med postvognen fra Prag til Dresden i 1870 rejste han sammen med to græske købmænd, hvis samtale han forstod, og »de blev så glade over, at jeg havde Sokrates dialoger af Platon på græsk i lommen«, fortæller Brorsen.

Det var almindeligt, at ungdommen gik ud med botanisèrkassen, og Brorsens omfattende naturvidenskabelige interesser var ganske i takt med tiden. På dette felt var han ikke iagttageren og beskriveren, men særlig de sidste år i Böhmen og i Nordborg eksperimentatoren, særlig hvad botanikken angår. De sidste år levede han kun for sine planter i kamp med svigtende helbred. Han var en højt begavet mand, og man undrer sig over, at han ikke har opnået en mere betydelig stilling, men den stilling han ansøgte om i 1854 som direktør for og observator i Altona, blev ikke tildelt ham. (hans ansøgning, stilet til Frederik VII, findes i Kiel) Stillingen ved privatobservatoriet i Senftenberg har formentlig tiltalt hans trang til uafhængighed og frihed, som ydermere har kunnet honoreres af den økonomiske uafhængighed, som han gennem sin understøttelse fra moderen og senere arv er kommet i besiddelse af. Ligeledes modtog han en årlig rente af den

Höyerske familiefideicommis kapital. Professor Höyers hustru var født Ambders, en søster til Brorsens oldefar. Begavelsen og den økonomiske uafhængighed var de grundpiller, hans liv byggede på, og spørger vi, hvor han havde disse goder fra, interesserer vi os for hans slægt.

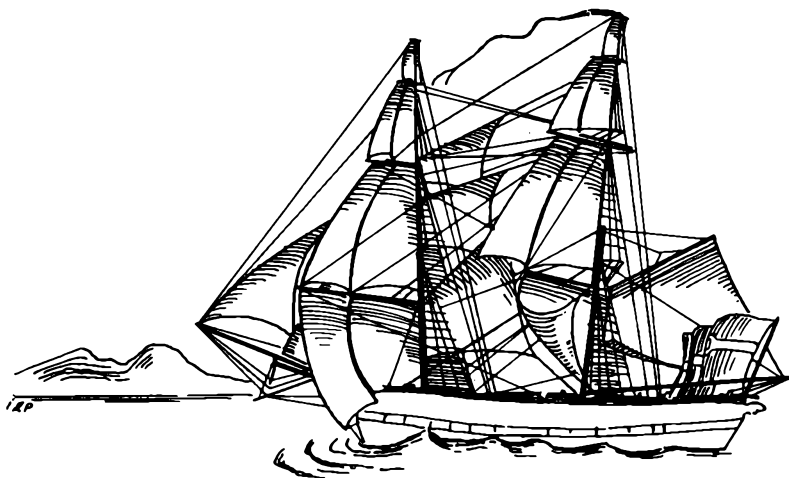
Faderen og den Brorsenske familie.

Under titlen »Familien Brorsen fra Nordborg« har Svend Houmøller og Otto Kryck (København 1949) udgivet en familiehistorie, hvori de har samlet alt, hvad der kan findes om emnet. Man kan derfor i det væsentligste holde sig til dette arbejde. Brorsenslægten har været en anset slægt i Nordborg med udbredte forbindelser til betydelige familier. Igennem et par hundrede år har der i Nordborg boet medlemmer af slægten. Hvorfra slægten Brorsen stammer, vides ikke, og det har ikke været muligt at påvise nogen forbindelse med slægter af samme navn. Med den vilkårlighed, der før i tiden herskede med hensyn til navnets stavemåde, finder man i kirkebøger, skifteprotokoller og folketællingslister formerne Brorsen, Brodersen og Brorson anvendt i flæng om de samme personer.

I mange år var slægten Brorsen knyttet til landbrug samt driften af fiskedammene ved Nordborg Slot. Senere gik de unge til søs, og sejlede en årrække som kaptajner i Østen, for på deres gamle dage at vende tilbage til jorden og drive landejendomme i Nordborg. I midten af forrige århundrede begyndte slægten at udvandre fra Als, og i dag er der kun en familie Brorsen tilbage i Nordborg.

I anførte arbejde er Theodor Ambders Brorsen opført i

sjette slægtled: Den ældste i slægten er Christian Brorsen (1648 – 1736), som formentlig har været tilflytter i Nordborg. Han var fiskemester hos hertugen på Nordborg Slot, d.v.s., leder og opsynsmand af de hertugelige fiskedamme. Da hertugdømmet tilfaldt kronen omkring 1730, blev Christian Brorsen forpagter af dammene, og forpagtningen blev senere overtaget af hans søn og sønnesøn. Sønnen August Brorsen (1696 – 1754) var en kort årrække forpagter af Melsgård, indtil han overtog forpagtningen af fiskedammene, og sønnesønnen Christian August Brorsen (1733 – 1782), der giftede sig ind i en skibsfører-familie, gik til søs og blev skibsfører, efter at han først havde drevet fiskedammene.

Det Gode Haab fra Nordburg

I de følgende generationer var det så, at de unge gik til søs og blev skibskaptajner og landbrugere. Hos afdøde gårdejer Lauritz Brorsen i Nordborg hang for år tilbage endnu et billede af et sejlskib, underskrevet med hvide, håndskrevne bogstaver »Det Gode Haab fra Nordburg, August Friedrich Brorsen«. Billedet blev solgt til en opkøber, men er havnet på Aabenraa museum.

I 4. generation nævnes **Christian Brorsen**(1768 – 1841). Han sejlede i nogle år som skibsfører for Nordborgrederiet Jes Thomsen, hvis skibe især sejlede på Østen. Desuden ejede han familieejendommen i Nordborg. Han var ret velstående, men mistede alt ved en ildebrand, der hærgede ejendommen 1825. Hans eneste søn **Christian August Brorsen** f. 16. 12. 1793, død 13. 7. 1840) blev astronomens formentlige far. Christian August kom ligesom faderen tidligt ud at sejle og blev skibskaptajn. Knap 25 år gammel blev han gift med den 5 år ældre Anette Schuhmacher. Parret måtte sætte deres vilje igennem mod familiernes fordomme. Ægteskabet blev opløst d. 31. 3. 1822.

Hvor i Nordborg, parret boede, vides ikke. Nogle har ment, at Theodor Brorsen er født på Løjtertoft, hvor fru Schuhmacher har haft sin gård. Men da Anette Schuhmacher senere i et brev fortæller, at hun har mistet bøger ved branden 1825, ser det ud til, at man også har benyttet husrum i den Brorsenske familieejendom på Storegade, hvorfra Anette Schuhmacher i så fald tre år efter skilsmissen, ikke har fået flyttet alle sine ejendele ud.

Om denne ildebrand fortæller den 60 årige *Brorsen* i et brev af november 1879: »Da jeg var i en alder af 6 år, blev

min fader og hans forældre hjemsøgt af en stor brandulykke, ved hvilken beboelseshuset og udbygningerne med stalden nedbrændte. De var alle stråttækkede, og ilden bredte sig med rivende fart. Alle ejendele blev ødelagt. Bedstemor Brorsen havde loftet helt fuldt af sengeklæder og andre sager, som hun havde lagt tilside efter min bedstefars sørejser. Alt dette gik til grunde, og hun blev selv af 2 mand halet ud af vinduet, da gadedøren var spærret med det nedfaldne stråtag. Ved denne ulykke kom fader og hans forældre meget tilbage. Moder gav dem husly sommeren over, idet hun foruden det store beboelseshus ejede et mindre, formentlig det af Ambders byggede hus i den hertugelige have. Hun lod sig betale 50 daler i leje og forstrakte nogle penge ved genopbygningen. Ildebranden begyndte hos en brændevinsbrænder, derved at hjelmen sprang af kedlen«.

Christian August Brorsen blev gift 2. gang 4. 7. 1829 med **Juliane Maria Dahl**, født i Åstrup 3. 12. 1801, død i Nordborg 23. 10. 1845. I dette andet ægteskab var der fem børn:

1. Maria Margretha Nordborg 2. 7. 1830, død i Nordborg 31. 3. 1916, gift i Sønderborg d. 29. 10. 1869 med **Hans Chr. Jensen**, f. i Mølby, Ulkebøl sogn d. 30. 10. 1832, d. i Nordborg d. 7. 11. 1904. Han var farver i Sønderborg. Deres søn **Christian August Jensen**, f. 30. 10. 1869 i Sønderborg, vedligeholdte *Brorsens* gravsted til sin død. Han var i besiddelse af en af *Brorsens* guldmedailler og testamenterede den med andre efterladenskaber til museet på Sønderborg Slot. Chr. August Jensen var som faderen farver og døde ugift i Næstved

1949.

2. Amalie Petrine Brorsen f. i Nordborg 7. 3. 1832 d. 31. 8. 1911 Var ugift. Styrede huset for sin halvbroder, astronomen.

3. Christian Brorsen f. i Nordborg 12. 7. 1834, d. i Nordborg 7. 5. 1837.

4. Peter August Brorsen f. i Nordborg 11. 9. 1836. Gik til søs og var nogle år storvildtjæger i Amerika. Efter sigende blev han i 70erne fundet kvalt i sin kahyt. Han var ugift.

5. Christian Brorsen f. i Nordborg 14. 2. 1839, d. i Büsum 5. 12. 1930. Var bager i Büsum/Holst., hvor efterkommere lever. 1 af Brorsens guldmedailler gik til Büsum.

Faderen Christian August Brorsen døde ret pludselig 1840. Enken giftede sig 2. gang 20. 10. 1841 med sin fætter, styrmand Knud Rasmussen Dall, f. i Åstrup 1808, død i Nordborg 1889.

Som gammel mand omtaler *Brorsen* i sine breve sin far med større varme end sin mor. Han fortæller at faderen flere gange tog ham med til Flensborg, hvor de blandt andet besøgte teatret. Turene vidner om, at Christian August Brorsen ikke kan have været uden åndelige interesser. Sønnen var meget musikalsk. Denne begavelse har han tilsyneladende arvet efter bedstefaderen Schuhmacher, der også komponerede oder og hymner til festlige lejligheder på Augustenborg og Louisenlund. I et brev fra semestret i Berlin 1840 skriver han til moderen udelukkende om de mange operaforestillinger han har besøgt og om, hvilken oplevelse musikken var for ham. Moderens breve til sønnen er fulde af formaninger. Han skal give sine penge bedre ud, passe på sit tøj o. s. v. Hun skriver om de sidste »nyheder« fra deres vennekreds og naboer, ting som sikkert ikke interesserer ham ret meget.

"Fiskemesterens hus" Storegade 69–71

Tegning: Nordborg Lokalhistoriske arkiv.

Den Brorsenske familieejendom lå på Storegade 69 – 71, også kaldet Hindgade, og har været i familiens eje siden 1700 tallet. Efter kaptajn Brorsens død 1840 beholdt enken huset som senere blev købt af hendes anden mand Knud Rasmussen Dahl. Jorden var da solgt fra. Ejendommen ejes i dag af møbelhandler Tonny Petersen.

Astronomens halvfætter, Laurits Brorsen købte i 1864 jorden. Th. Brorsen skriver 1884:

»Her er landbrug også urentabel, men min fars fætters søn, Laurits Brorsen har sine egne tanker. Han driver ikke alene sin jord, men har for 20 år siden købt min fars sted med 2 heste, og nu også en tredje gård. Han driver det hele sammen med sin svagelige søn, gamle hjælpere og fire gamle heste«.

Et andet sted skriver han om den store brand i Nordborg i 1792 hvor 90 huse brændte. »Ilden begyndte da i den kgl. Amtsstue hos justitsråd Ambders. Arkivet med slotspapirerne gik tabt.«

Astronomens oldemor, Birgitte Brorsen, var i sit andet ægteskab gift med kaptajnen Jens Krogh, der ligeledes sejlede for Jes Thomsen. I et brev fortæller han:

»Min oldemors mand besøgte jeg sidste gang da jeg var seks år. Han hed Krogh og havde brune øjne. Han var en prægtig gammel mand, der gik i manchester–knæbukser med spænder og knæstøvler. Søndag aften besøgte han sin stedsøn, min bedstefar Brorsen, og ved en pipe tobak talte de hele aftenen om deres sørejser, dengang de var kaptajner for den store Nordborgske skibsreder Jes Thomsen. De var sejlet fra Archangelsk til Petersburg, til New York og Mittel-

havet. Jeg har tit hørt disse samtaler, fordi jeg plejede at tilbringe hver søndag eftermiddag og aften hos min far.«

Maleri af madam Schumacher

Moderen Anette Schumacher og hendes slægt.

»Madam Schumacher« kaldtes hun almindeligvis, og alt i alt er det indtryk, hun har efterladt sig, at hun må have været en intelligent, men temmelig eksentrisk dame. Hun er født d. 15. 8. 1788 i Neustadt i Holsten, hvor faderen, dr. jur. Baltazar Schumacher, var toldforvalter. Hun døbtes Anette Gerhardine Schumacher.

Om hendes far, dr. jur. **Balthazar Gerhard Schuhmacher** oplyses i dr. Archelis maskinskrevne slesvigske studentermatrikel, at han er født i Kiel 1755, som søn af postmester Balthazar Schuhmacher sammesteds. 1785 bliver han dr. jur. og samme år toldforvalter i Neustadt, 1790 translatør i Hamborg, hvor han sidste gang nævnes i adressebogen 1813. *Brorsen* nævner, at han senere flytter til Kassel.

Hendes mor var **Birgitte Dorothea Ambders**, datter af amtsforvalter Johann Christian Ambders og Anna Cathrine f. Schetzel. Hun er døbt i Nordborg d. 21. 7. 1758, og efter kongelig bevilling blev hun viet i huset i Nordborg til dr. jur. Schuhmacher d. 12. 3. 1787. Hun er død i Nordborg d. 27. 1. 1822.

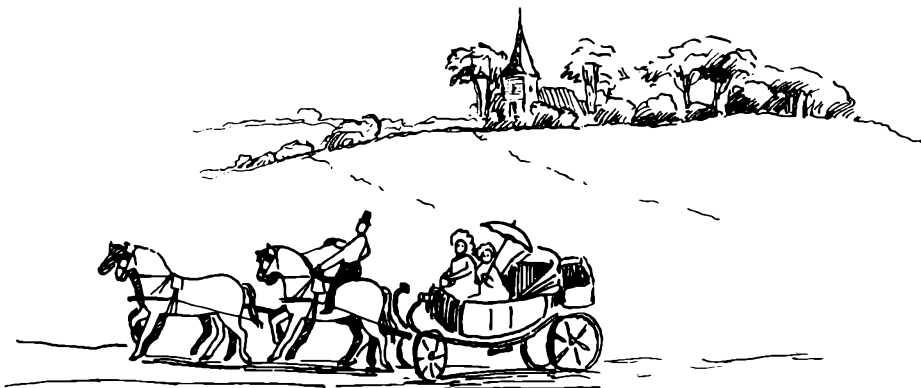
Ægteparret Schuhmacher blev skilt, formentlig 1790, idet Schuhmacher samme år flytter til Hamborg, og Birgitte flytter med sin datter Anette tilbage til Nordborg, hvor hun tager bopæl i forældrenes hjem. Det blev altså i amtsforvalterens hjem, Anette tilbragte en del af sine barneår, men vi ved ikke, hvor stor indflydelse bedsteforældrene har haft på hendes opdragelse.

Bedstefaderen, **Johann Christian Ambders** er iflg. Jonathan Smiths maskinskrevne »Slesvigske amtsforvaltere« født d. 14. 3. 1710 i Burkal sogn som søn af sognepræst Christian Ambders og Brigitta Margareta Høier. Den 16. 5. 1717 bliver han immatrikuleret ved universitetet i Greifswald, advokat, den 26. 11. 1735 fik han bestalling som amts- og toldforvalter i Nordborg amt, samt godserne Melsgård, Østerholm og Hjortspring på Als og Søbygård og Gottesgabe på Ærø. Den 24. 4. 1741 bliver han kirkeinspektør over kirkerne i

Nordborg amt og på Ærø. Derefter udnævnes han til kammerassessor, kammerråd, herredsfoged i lenene Nordborg og de tre godser, justitsråd og ridder af Dannebrog. 1792 bliver Ambders afskediget med pension og dør d. 27. 5. 1795 i Nordborg, hvor han er bisat i kirken.

Johann Christian Ambders var gift to gange. Første ægteskab indgik han i Bylderup med Dorothea Ægidius, datter af sognepræsten. Hun døde barnløs 1739.

Den 25. 11. 1740 indgik han andet ægteskab med allerede nævnte Anna Cathrine Schetzel, født i Garding 1724 som datter af rådmand Abraham Schetzel og Ida Bøjens. hun døde i Nordborg 1811 og var altså Anettes bedstemor.

Hvordan det er gået til, at Anette Schuhmacher blev en hyppig gæst ved hertughoffet i Augustenborg, vides ikke, men man har vist lov at antage, at bedstefaderens høje sociale stilling har åbnet slotsportene for hende. Måske var det en gift onkel (Ambders), der var kammersekretær hos her-

tugen. Det kan ikke betvivles, at amtsforvalteren ved mange lejligheder må have været en selvskreven gæst ved hoffet. Gennem de følgende 100 år har det været et yndet samtalemønne på Nordals, hvorledes amtsforvalterens barnebarn Anette Schuhmacher kørte med firspand og lakaj til Augustenborg, når hun skulle på besøg hos hertugens. Denne glans har utvivlsomt vakt opsigt i Nordborg. Efterhånden dannede sig det rygte, at astronomens far i virkeligheden skulle være hertugen eller prins Emil. Ved nærmere efterprøvelse af forholdene viser det sig imidlertid, at den unge hertug Christian August slet ikke har været hjemme i Augustenborg i den pågældende tid, men havde begivet sig på en udenlandsrejse, der varede 3 år, fra 1817 – 20. Alene af den grund kan han ikke have været astronomens pater naturalis.

Men hvad med formodningen om prins Emil?

Årene efter Frederik Christians død (1814) medens de unge prinser var i udlandet, skal have været en livlig tid på Augustenborg. Prins Emil var en hyppig gæst. Han skal have været venlig og afholdt, men letsindig, og elskede festerne under prinsernes fravær.

Prins Emil var først dansk officer, men måtte i 1801 gifte sig med Sofie Skeel, hertuginde Louise Augustas hofdame, der ventede et barn med ham. Med og uden familie besøgte han Augustenborg efter broderens død.

Han var født 1767 og således 52 år, da *Brorsen* blev født. Emil var bror til hertug Frederik Christian II, og Brorsens anlæg kunne sammenlignes med denne familie. At Brorsens fødselsdato passer med forældrenes bryllup, skal man i de dengang indflydelsesrige familier ikke tage alt for højtid-

ligt. Der er ofte flyttet rundt med datoer inden de kom i kirkebogen.

At Anette Schuhmacher har været en hyppig gæst på Augustenborg Slot, behøver vi ikke betvivle. Vi ved dog ikke om besøgene gjaldt en bestemt person eller blot selskabelighed i almindelighed. I et brev af Anette Schuhmacher til inspektør Sønnichsen i Christiansfeld dateret Nordborg d. 6. 10. 1828 hedder det: »Det i denne uge på Augustenborg afholdte hestevæddeløb var en lystighed, der beredte os kongelige undersætter megen fornøjelse, men som sikkert vil bekomme de fyrsteliges pengepung dårligt. De ridende høje herrer havde, – under os sagt – ganske udseende som af harlekiner. Overhovedet elsker de to fyrstelige brødre de vilde, brusende fornøjelser over alt«.

Rygterne om, at Anette Schuhmachers giftermål med kaptein Brorsen var sket for at dække over et fejltrin, kan være udsprunget af misundelse, men på den anden side er der unægtelig nogle punkter i madam Schuhmachers ægteskabelige forhold, der må have givet sådanne rygter næring. Dertil kommer, at *Brorsen* i et brev fra 1879 til Heyssig skriver: »Min bedstemor, Dorothea Ambders, ville absolut have, at jeg skulle hedde Johann Christian Ambders efter hendes far, og Theodor efter hende, men det gik ikke anderledes, jeg måtte kaldes **Brorsen** efter min far«. Har han vidst noget om moderens eventuelle sidespring? Med skadefro mine har man også fortalt, at madammen engang fik spændt to af sine heste fra, da hun kom med firspand til Augustenborg, og at det var selve hertughoffet, der havde givet ordre dertil.

Anette Schuhmachers formue, der senere sikrede astrono-

men et liv i økonomisk uafhængighed, stammede fra de gamle Ambders.

Før hestevæddeløb i Augustenborg

I et brev af 27. 5. 1879 fortæller Th. Brorsen om en tur til et væddeløb i Augustenborg: »Frederik VII har jeg kun set en gang. Han var dengang 25 år gammel og sammen med Frederik VI på besøg hos hertugen i Augustenborg. To dage i træk var vi i Augustenborg for at se væddeløb ved Rumohrsgård, det store gallataffel, fyrværkeri o.s.v. Frederik VI og den lange kronprins kørte ud sammen. Overfor kroen, hvor vi logerede, stod kronprinsen ud af vognen for at se på hundehuset, og den gamle Frederik måtte sidde og vente i

vognen i næsten et kvarter. Denne lo til sidst højt over kronprinsens kærlighed til hunde, hvorved tilskuerne gav udtryk for deres smerte over den lille, magre konges svagelige udseende.«

I brevet af 15. dec. 1878, hvori også det allerede citerede sted om Flensborgturen med faderen findes, fortæller *Bror-sen* »— — —Den gamle Ambders var efter 1730 justitsråd, amtsforvalter og kirkeinspektør på Als og Ærø. De Ambderske ægtefæller blev begge 90 år gamle. De var meget virksomme, mådeholdne og sparsommelige og efterlod sig 50.000 rigsdaler. Deraf fik moder halvdelen, fordi kun to af Ambders døtre var gifte. Deres søn, der forblev ugift, var kammersekretær hos hertugen af Augustenborg. Desuden arvede min mor Augustushaven og parcellen nr. 6.« Fordi Birgitte Dorothea Ambders har plejet forældrene godt i deres høje alderdom (faderen blev til sidst blind). Denne datters giftermål med doctor juris Balthazar Schuhmacher behagede åbenbart ikke forældrene (den unge Amalie døde tidligt). Dette kan man slutte deraf, at ingen af de to døtre fra dette ægteskab fik fornavne, som var gængse i den Ambderske familie. Deres navne stammer antagelig fra dr. Schuhmachers familie.

Amtsforvalter Ambders har haft mange indbringende hverv. Da kronen i 1766 solgte Nordborg til privateje, købte Ambders Augustushaven og parcel nr. 1. Denne parcel omfattede en del af slotshaven på Løjtertoft samt et hus, der lå der, hvor Nørherredhus engang lå, og nu biblioteket ligger. De næstfølgende ejendomme, kærner Anton Nielsens hus og Frederik Andersens gård har formentlig været indbefattet

i parcellen. Frederik Andersens gård er den, Anette Schu-
macher har ejet og drevet, og ejerrækken kan fra Frederik
Andersen føres tilbage til Frederik Hansen hvis moder har
været husholderske hos madam Schumacher i hendes sidste
levetid.

Løjtertoft 11. Kæmner Anton Nielsens ejendom

Løjtetoft 13. Frederik Holms ejendom

Anette Schuhmacher anlagde en del af sin kapital i pantebreve, idet hun lånte penge ud til forskellige sider. Således lånte hun allerede 1813 til sin senere ægtemand 728 Rdl. courant i Sølvmønt, der skulle forrentes med 4,5% årlig. Den 10. 2. 1812 udstedes desangående et pantebrev (en »obligation«), hvori der står (Tingbogen, for Als Nørre- og Egen Herreder, Bilag VI, 1808 – 1814, side 975 – 976): »Til ovennævnte Madam Schuhmachers Sikkerhed pantsætter jeg hende alt hvad jeg ejer og vorder eyendes, bevægelig og ubevægelig Gods og Bohave, især i mit i Nordborg beliggende Huus med Tilligg. Mine Besitzungen og Grund og min Parcel, Lænderier af nedlagte Nordborgs Herregaard og dette altsammen i Henseende til Kapitalen og Renterne – – «.

Pantebrevet blev slettet d. 24. 2. 1824.

Den 11. okt. 1818 giftede Anette Schuhmacher sig med ustederen af ovennævnte obligation, skibsføreren Christian August Brorsen. Familien Ambders skal have været meget imod denne forbindelse, idet det gjordes gældende, sådan skriver »Houmøller og Kryck«, at standsforskellen var for stor, selv om Brorsen var en anset familie i Nørreherred. Men Anette nærmede sig de 30, og parret satte deres vilje igennem. De blev efter kgl. bevilling af 17. sept. 1818 viet i hjemmet. Denne form for vielse var ikke usædvanlig i borgerskabets bedre kredse. Den 29. juli 1819 kom deres barn til verden. Men uvist af hvilken grund var ægteskabet ikke lykkeligt. Efter 4 års forløb blev parret skilt, men det skilte ægtepar kom fortsat venskabeligt sammen, også efter at kaptain Brorsen blev gift igen. Der fortælles, at han ved selskabelige lejligheder havde begge sine hustruer til bords, en til hver

side.

Anette Schuhmacher har ejet talrige værdigenstande. Stor var derfor overraskelsen, da det ved hendes død viste sig, at hun ikke efterlod sig ægte smykker og sølvgenstande. Nogle har ment, at hun i sine sidste leveår er blevet bedraget, men en anden mulig forklaring er den, at hun i hemmelighed har solgt de fleste ting. I brevet af 15. dec. 1878 skriver *Brorsen* herom: »Moder havde en ualmindelig stor smaragd, omtrent 1½ tomme lang. Hun har kun vist mig den een gang, da jeg endnu var barn. Denne smaragd havde sandsynligvis hertug Augustus (til Nordborg 1635 – 99) fået som krigsbytte, og den havde måske oprindeligt prydet en tyrkisk Paschas turban, da den grønne farve er profeten Muhameds. Hun solgte den, – uden at meddele mig et ord herom, – da hun 1838 lod ombygge sit hus og lade, til den gamle guldsmed Balzer i Flensborg, hos hvem jeg engang har boet i fire år. Han havde sin butik fuld af guld og sølvsager samt 4 mand i arbejde, men på værdien af store ædelstene forstod han sig så godt som slet ikke – – –«

Moder solgte også 1819 det sølv- og dåbsservice, kande og bækken, hvori Augustus børn var døbt af kapellan Knudsen i Nordborg«.

Ejendommeligt er det at den gamle astronom i sine breve til Heyssig kun sjældent taler om sin mor og, hvis han gør det, så som i oven citerede sted nærmest i en bebrejdende tone. Derimod omtaler han sin far flere steder med varme, respekt og taknemlighed. Moderen har givet sønnen en god standsmæssig uddannelse og lod ham studere, men det ser ikke ud til, at hun personligt har betydet meget for ham. I flere breve

fornemmer man, at faderen har betydet mere for drengen end moderen, og at Theodor har haft en nærmere tilknytning til den Brorsenske familie, og den holdt han vedlige gennem hele livet. Efter moderens død levede ingen mere af den Ambderske eller Schuhmacherske familie, så Brorsen-familien var hans eneste familieband.

I brevene fra studenterårene og fra Senftenberg bebrejder mor og søn ofte hinanden det ene og andet, særlig, når det drejer sig om pengeanliggender! *Brorsen* er altid bange for, at hun sælger nogle af deres ejendomme, og hun bebrejder sønnen, at han ikke kan omgås penge. Godmodig og godtroende som han er, låner han penge ud, som han aldrig ser igen. Men under opholdet i Altona var det ham, der lånte, og moderen måtte, på grund af et rykkerbrev fra observator dr. Petersen, betale gælden.

Til Senftenberg sender fru Schuhmacher ofte sønnen smør, kager o.s.v., som baronen også nyder godt af. Man undres, at disse sendinger fra Als til Böhmen kun tog en uges tid dengang.

Omgangskredsen, fru Schuhmacher plejer i Nordborg, er byens honorariores. Hun er god mod syge og fattige og har et godt forhold til de ansatte på gården.

I et brev fra 1885 til sønnen i Senftenberg står på den ene side af kuverten følgende sætning: »Hvis du skriver adressen på Dine breve til mig, vil Du så nok tænke på at sætte et tydeligt komma mellem fru og madame, eller også lave et stort mellemrum mellem disse ord, for at det ikke skal lyde latterligt, når man læser det ene ord ind i det andet, da vi nu har fået en galant postekspedition.«

Løjtertoft set mod nord

Madam Schuhmachers breve slutter næsten altid med en hilsen fra fru Hansen og Fritz, hendes søn. Det var fru Hansen, der var en tro husholderske i fru Schuhmachers hjem, og det var dem, der senere overtog gården på Løjtertoft; Alle-en, som de kaldte gaden. Også *Brorsen* sluttede ofte sine breve med en hilsen til Hansens, således i et brev fra 1853 efter et besøg i Nordborg. »Jeg siger dig og fru Hansen (Dir und die Hansen) min hjerteligste tak for tykmælken«. I et brev fra 1855 skriver fru Schuhmacher om den hårde vinter. Natpotten frøs under fru Hansens seng, og den stakkels kvinde måtte gå med forfrysninger på kinderne og med forbundet ansigt. Fritz opholder sig i denne tid i Australien som guldvaske. Han har sit udkomme, er rask og tilfreds, men

den store guldklump, han leder efter, udebliver.

Om en rasende orkan, der hærger Als, skriver fru Schuhmacher til sin Theodor i oktober: »Stormen ødelagde huse, væltede træer og rev dem op med roden, andre splintredes som glas. I Hardeshøj ankom to dage senere skibene »Zephyr« og »Diana« med passagerer. De havde på deres korte tur talt 27 skibe, der lå med bunden opad. Fra Lyø var 29 fiskerbåde med besætning på 42 mand gået til søs, men af disse kom to dage senere kun 8 både med 7 forkomne mennesker i land i Sverige. Af disse døde endnu 3, 49 børn blev faderløse. I Sønderborg løb 5. oktober to store jagter på grund lige ved byen. Samme dag kom en svensker, der var ladet med brædder, ind i havnen. Medens kaptajnen forhandlede om lasten på Karbergs kontor, kæntrede skibet, der lå for anker, for øjnene af mange Sønderborgere. Det var tabt.«

Samme år tænker fru Schuhmacher på at sælge huset i Stogregade. Der går rygter om at »bjerget« skal afgraves, og at Nordborg skal have en jernbaneforbindelse med Sønderborg. Det vil sønnen i et senere brev ikke høre noget om, og han vil diskutere det med moderen, når han kommer hjem på sommerferie. »Selv om Nordborg skulle få en jernbane«, skriver *Brorsen* hjem, ville man aldrig afgrave bjerget, men spare omkostningerne og føre banen langs bakken. Dette kan man kun bilde et 10-årigt barn ind, eller det er et projekt for en åndssvageanstalt.«

Der er stor mangel på arbejdskraft, og der kommer folk fra Sverige for at afbøde manglen. I Flensborg og Odense er indrettet kontorer, der formidler disse arbejdere. Omvendt udvandrer der mange fra Als til Amerika.

Efter forældrenes skilsmisse forblev Theodor hos Moderen; Men faderen ville ikke godvillig give afkald på sine faderrettigheder.

Allerede som barn skal den senere astronom have vist ualmindelig interesse for stjernehimlen, og på klare vinteraftener skal han være gået stille ud i haven for at se på den.

Efter først at have haft huslærer, bragtes drengen, 7 år gammel, den 29. nov. 1826 af moderen til Christiansfeld for at gå i Brødremenighedens kostskole, en såkaldt »opdragelsesanstalt«. Moderen overgav ham personligt til inspektør Sønnichsen, der var kostskolens leder. Rejsen foregik til søs fra Als til Kjelstrup Strand og derfra videre til Haderslev.

I arkivet i Christiansfeld findes 21 breve som Anette Schuhmacher har skrevet til inspektør Sønnichsen vedrørende Theodors ophold i Christiansfeld. Brevene er gennemset, og der er gjort følgende uddrag og oversættelser:

Brevene er kun underskrevet »Schuhmacher« med undtagelse at et brev, der er signeret »A. Schuhmacher.«

Den 8. dec. 1826 skriver hun om den ubehagelige hjemtur fra Christiansfeld til Nordborg. På grund af storm måtte hun tilbringe »tre højst ubehagelige dage« på en bondegård i Vilstrup, og efter en 8 timers meget besværlig sejlads derfra nåede hun Als. Hun takker inspektør Sønnichsen og familie for den venlighed, med hvilken de modtog Theodor.

I et andet brev, dateret Nordborg, den 19. dec. 1826, er der tale om Theodors tidligere lærer, von Harbou.

Sønnichsen har meddelt, at Theodor glæder sig til julen, og moderen beder ham om, at Theodor må få julegaver i samme omfang som de andre elever.

Den 9. jan. 1827 beder moderen inspektør Sønnichsen om at erindre drengen om, at han må afholde sig fra at holde til venstre side, og at han ved gangen spreder fødderne. Theodor synes således at have haft en legemlig fejl. Han skriver senere selv i et brev, at han som dreng var svagelig.

Alle Anette Schuhmachers breve vidner om en rørende kærlighed til sønnen, og hun sørger godt for ham i enhver retning. Hun besøger også drengen flere gange. Den 4. marts 1827 skriver hun: — » — — — for 8 dage siden havde jeg nær overrasket min Theodor med et besøg. Det blev her forsikret, at isen var så stærk, at man med kane kunne komme fra Als til Haderslev. Men angsten for, at der skulle komme tøjvejr inden tilbagerejsen, afholdt mig derfra. Netop den dag, jeg havde planlagt til hjemturen, kom det frygtede tøjvejr«. Hun måtte vente, til vejrforholdene blev bedre.

Den 1. juni 1827 kørte fru Anette med egen vogn til Christiansfeld. Den 13 mil lange tilbagerejse til Nordborg tilbagelagde hun på en dag.

Samme år skriver hun til inspektør Sønnichsen! »Min Theodor fejrer, som de vil vide, d. 29. juli sin 8 års fødselsdag. De vil nok have den godhed at give ham foræringer på denne dag, som det er skik på anstalten, sammen med et medfølgende brev fra mig.«

Moderen får kun gode efterretninger fra skolen, så Theodor må i alle retninger have været en god og flittig dreng.

I efteråret 1827 skriver fru Schuhmacher til inspektøren i Christiansfeld, at Theodor i sit sidste brev har bedt om at få »Robinson« tilsendt. Denne bog var gået tabt ved branden for to år siden. (Det drejer sig måske om den samme ilde-

brand, der overgik den Brorsenske ejendom på Storegade 1825). Nu havde hun haft lejlighed til at købe nogle bøger på auktion efter en gammel dame for den »uhyre høje pris« af 13 skilling. Madam Schuhmacher mente, at Theodor ville have fornøjelse af billederne. Bøgenes titel nævnes ikke, »men stilen er naturligvis under enhver kritik, dårlig og gammeldags«. Samtidig sendte moderen frø til Theodors have. Skolens elever havde hver et lille stykke jord, og der er spiren måske lagt til Brorsens senere kærlighed til planter og blomster. Samme efterår sendte moderen en tønde æbler til skolen i Christiansfeld.

To år senere 1829 må Theodor tage afsked fra Christiansfeld. Den 12. maj beklager fru Anette i et brev til Sønnichsen, at hun er nødsaget til at tage Theodor bort fra skolen. »Hans fader og bedsteforældre ønskede allerede i forrige år at få ham hjem, og jeg må bøje mig for dette ønske. Da Theodors fader ved sin skilsmisse fra mig på ingen måde vil give afkald på sine faderrettigheder, som han ved flere lejligheder har gjort gældende, så ser De, ærede hr. inspektør, at jeg ikke kan modsætte mig. Ved min nært forestående rejse til Christiansfeld må jeg tage ham med hjem, det bliver vel omkring midten af næste måned«. – Hun ønsker ikke, at drengen får grunden at vide nu; det vil han jo senere erfare.

I det følgende brev skriver hun herom yderligere »Da die Scheidung von *Brorsen*, aus nur mir bekannten Ursachen eindeutig von mir betrieben ward, so schein mir auch kein Opfer zur Erreichung meines Zwecks zu gross; und hierher gehört namentlich, wie ich schon neulich erwähnte, dass *Brorsen* sich nicht nur alle Vaterrechte vorbehielt, sondern

auch noch, möchte ich beinahe sagen, zwang, ihm für eine namhafte Summe das Kind abzukaufen, auf welches er, da es ein Knabe war, ein näheres Recht zu haben glaubte. — « Hun forsikrer, at der ikke foreligger anden grund til, at hun tager Theodor bort fra skolen. Hendes forestillinger overfor Brorsen og hans forældre nytter intet, og hun udtaler sin tak og anerkendelse til inspektør Sønnichsen for den tid, sønnen har været i Christiansfeld.

Det ses således at Theodor har været 2½ år i Christiansfeld og ikke, som det tidligere er blevet fortalt i Nordborg, til sin konfirmation. Den 19. juni 1829 hentede fru Schuhmacher sin søn i Christiansfeld, og dagen efter var de hjemme i Nordborg. Den 29. juni meddeler hun hr. Sønnichsen, at de er kommet godt hjem, og at »Theodor findet seiner Kenntnisse und seines sittlichen Betragens wegen durchgehends vielen Beifall, und seine Angehörigen vergöttern ihn beinahe.«

Efter afbrydelsen af skolegangen i Christiansfeld synes *Brorsen* at have været hjemme et stykke tid, indtil han kom i latinskolen i Flensborg. Sandsynligvis har han gået i almindelig skole i Nordborg, da han i senere breve til Senftenberg omtaler sine skolekammerater i Nordborg. F. eks. omtaler han den »først meget fattige, senere millionær Ohlsen« fra Fægteborg og skibsreder Thomsens børnebørn.

I et senere brev til Heyssig skriver *Brorsen* om sit værelse derhjemme som barn. Over indgangsdøren hang to rytterpistoler, der havde tilhørt moderens onkel, kammersekretær Ambders. De stammede fra oldefaderen og havde tilhørt hertugen af Nordborg. Nu var de desværre forsvundet som så meget andet.

Skolekammeraten Ohlsen fra skoletiden i Nordborg nævner *Brorsen* flere gange til Heyssig således i 1871:

»Millionær Ohlsen har nu fået sin gård bygget færdig, men jeg har dog ikke hørt, om han er kommet tilbage fra England. Gården hedder »Fechteburg« (Fægteborg). Til denne gård hører en lang dyb slugt, »grotten« kalder vi den. Den er med store træer, buske og spadserestier, virkelig romantisk og ensom, og munder ud ved Nordborg sø«.

Kildespring set fra "grotten"

I november fortsætter *Brorsen*: »Nu er min skolekammerat, millionær Ohlsen, ankommet fra England. Han lader anlægge park, have og glashus, efter at han i sin ungdom har samlet gamle ben i sække, vil han nu pleje venskabet med blomster. Han er lige kommet på hospital i Kiel for at lade sig operere for blæresten – en ingenlunde behagelig kur.«

I marts 1872 er Ohlsen atter hjemme og operationen er lykkelig overstået. »Men nu går der rygter, om at den lille skov Karholm, den eneste nær Nordborg, skal anlægges som park med spadserestier.« Det håber *Brorsen* ikke. Skoven med de mange sangfugle skal blive, som den er.

Under den tysk-franske krig havde *Brorsen* lige efter sin hjemkomst i 1871 indkvartering. En del af det tyske 84. infanteriregiments forstærkning blev uddannet i Nordborg. Han skriver, at der kom stor bevægelse i Nordborg og omegn. De fleste var rekrutter, men mange havde allerede kæmpet i Frankrig. »Majoren bor i mit hus, ved siden af herredsfogden og lige overfor hovedvagtten. Det er med fløjte, trommer og trompeter, når de to gange om dagen rykker ud til eksercits. Mange skal atter til Frankrig, da det trækker ud med fredsslutningen«.

Hvornår han begyndte med skolegangen i Flensborg latin-skole har ikke ladet sig konstatere, idet elevlisterne for netop disse år mangler. I et allerede citeret brev nævner *Brorsen* selv, at han har boet hos guldsmed Balzer i 4 år, mens han gik i gymnasiet. I 1839 tog han studentereksamen. I latinskolens årsberetning (kaldet »program«) af 1839 står som meddelt af dr. Archelis »Til maturitetseksamen omkring påske har indstillet sig tre elever af 3. gymnasieklasse. Theodor Christian

Ambders Brorsen fra Nordborg på Als, Peter Hinrichsen Godt fra Buschmoos i Tønder Amt og Hans Ditlev Callesen fra Jürgensbye ved Flensborg. Af disse fik *Brorsen* 2. karakter med udmærkelse, Godt og Callesen 2. karakter. De to sidstnævnte påtænker at gå på akademiet, men *Brorsen* ønsker endnu i et halvt år at benytte sig af vor undervisning i nogle timer.«

Denne plan, fortsat at tage undervisning i Flensborg, har *Brorsen* dog atter opgivet, idet han allerede d. 16. 4. 1839 blev immatrikuleret ved universitetet i Kiel som stud. jur.

Fra sin tid som gymnasieelev og sin studentertid fortæller *Brorsen* i et brev 1879: »Da jeg gik i skolen i Flensborg, kom kong Kristian d. Ottende med sin gemalinde tilbage fra en rejse i Italien, og hele Flensborgs borgergarde var da opstillet i gaderne under gevær. Kongen havde opholdt sig i længere tid ved Vesuv og udgav et skrift om denne vulkan.«

»Rektoren ved Haderslev lærde skole, Jessen var nylig med en deputation, hvoraf dog ikke alle talte lige godt tysk, rejst til Fyrst Bismarck for at takke ham for ophævelsen af paragraf 5. Jeg er godt kendt med Jessen fra den tid, jeg gik i Flensborgs gymnasium. Vi havde en studenterforening med farvede huer, drak meget øl og grog og duellerede. Jessen havde udset mig til at bistå ham i en duel med Wolfhagen. Fleuretterne var skarpslebne som barberknive, og Jessen fik et hul i panden, der blødte dygtigt. Derefter sluttedes venskab i øl og vin. Engang var det nær gået galt. Hos fægtemester Johannsen i Flensborg, hos hvem jeg gennem 4 år lærte at stødfægte, var duppen på fleuretten ubemærket gået af. Han stødte hele tiden mod mit hoved, og fleuretten gik gennem

masken og ind i øjenkrogen tæt ved øjet (venstre). Hele øjet svulmede op. Siden har jeg tabt meget af lysten til studentervivet, og jeg var kun en gang med på Sandkrug over for Kiel til en stor Burschenschaftskommersche, hvor omtrent et hundrede studenter deltog. Jeg var også med ved det store fakkeloptog i maj 1839, der blev afholdt for Frederik VI., da han sidste gang besøgte sin datter i Kiel. Der deltog omtrent 200 studenter, alle med brændende fakler, der blev kastet sammen på markedspladsen i Kiel til et stort bål, hvorved der blev sunget *Gaudeamus igitur*. Men den store vindmølle på volden, som jeg nogle år senere så brænde om natten i København, gav ganske vist et meget stærkere ildskær over byen. — — —«

»Senere, efter mit 40. år, blev den tiltagende svaghed af øjet mere mærkbar; vistnok fordi jeg gennem længere tid havde vænnet mig til ved kikkerten og ved læsning kun at bruge det højre øje«.

Ved universitet i Kiel studerede *Brorsen* første gang formentlig i to semestre, hvorefter han fortsatte i Berlin. Her opholdt han sig et semester.

Efter sommersemestret i Berlin begav han sig på ferierejse til Prag. Hans pas fra denne rejse er bevaret. Det er udstedt d. 14. 8. 1840 i Berlin som »Reisepass für den Studierenden der Rechte Theodor Brorsen, gebürtig aus Nordburg im Schleswigschen, wohnhaft in Berlin, welcher zum Vergnügen von hier über Dresden, Teplitz nach Prag reiset . . .«

Den 18. 8. fik han visum fra det K.K. gesandtskab i Berlin.

Den 23. 8. kom han til Dresden og fik bypolitiets visum til Teplitz og Prag.

Den 28. 8. passerede han grænsen fra Sachsen til Østrig.

Den 30. 8. kom han til Teplitz og fik visum til Prag.

Den 2. 9. ankommet til Prag.

Grænserne spillede en stor rolle i det daværende mellemeuropa.

Vintersemestret 1840/41 fortsatte *Brorsen* i Berlin, og derfra flyttede han til Heidelberg, hvor han d. 1. 5. 1841 blev immatrikuleret, her som i Berlin ved det juridiske fakultet.

I Berlin har *Brorsen* interesseret sig mere for astronomien end for sine juridiske studier. Han arbejdede meget på observatoriet, hvis direktør, astronom Joh. Franz Encke (1791 – 1865) i 1825 havde grundlagt Berliner Sternwarte. Han var også redaktør af »Berliner astronomisches Jahrbuch.« En periodisk komet er opnævnt efter ham.

Brorsens anden store interesse i Berlin gjaldt musikken, særlig operaen, hvor han var en hyppig gæst. På grund af en forelskelse i en forgudet operasangerinde, måtte han hals over hoved forlade Berlin og tog til Heidelberg. Kærligheds-historien og turen med postvognen til Heidelberg over Wittenberg, Halle og Erfurt beskriver han meget indgående og med megen sværmeri i et brev til moderen. Hun har desværre ikke megen forståelse for disse lange rejsebeskrivelser.

Heidelbergs landskab imponerer ikke *Brorsen*, og han synes ikke, dens skønhed overgår hans hjemstavn. »Men den som ikke oplever Heidelberg om foråret og sommeren, kan ofte finde naturen trist i Neckardalen. Hvor langt er man her tilbage, når jeg tænker på mit elskede land, som i min sjæl altid foresvæver mig som forbillede. Hvilken velstand landmændene lever i hos os, de med deres kloge ansigter, den forstandige tale, deres værdige, måske lidt stolte opførsel. Hvor nydelig og renlig, plejet med hollandsk akkuratesse er vore alsiske landsbyer, flækker og byer.«

I Heidelberg bor *Brorsen* hos enkefru Biedermann, som hun selv kaldte sig. Han er ualmindelig tilfreds med at bo hos denne gode og gemytlige værtinde. Hun har haft studenterpension i 26 år, og nu bor der syv hos hende. Fru Biedermann forstår at omgås de unge. *Brorsen* roser hendes evne til at fortælle morsomme historier. Han til gengæld fortæller om havet og livet på søen. *Brorsen* synes, at moderen skal besøge ham i Heidelberg. Hun kan bo hos ham hos fru Biedermann, hvor han har to værelser. I Neckardalen er det forår, og en blomsterpragt uden lige.

Anette Schuhmacher tager imod indbydelsen. I et brev til

husholdersken fru Hansen fortæller hun om turen. For første gang oplever hun jernbanen, »det store sorte larmende uhyre«. Hun fortæller, at der på universitetet læser 600 studenter. De er alle klædt i »sammetkjole og hvide benklæder med et tørklæde om halsen«.

På universitetet i Heidelberg har *Brorsen*, iflg. universitetsarkivar professor dr. Fuchs, kun været det ene vintersemester og ingen eksamen taget.

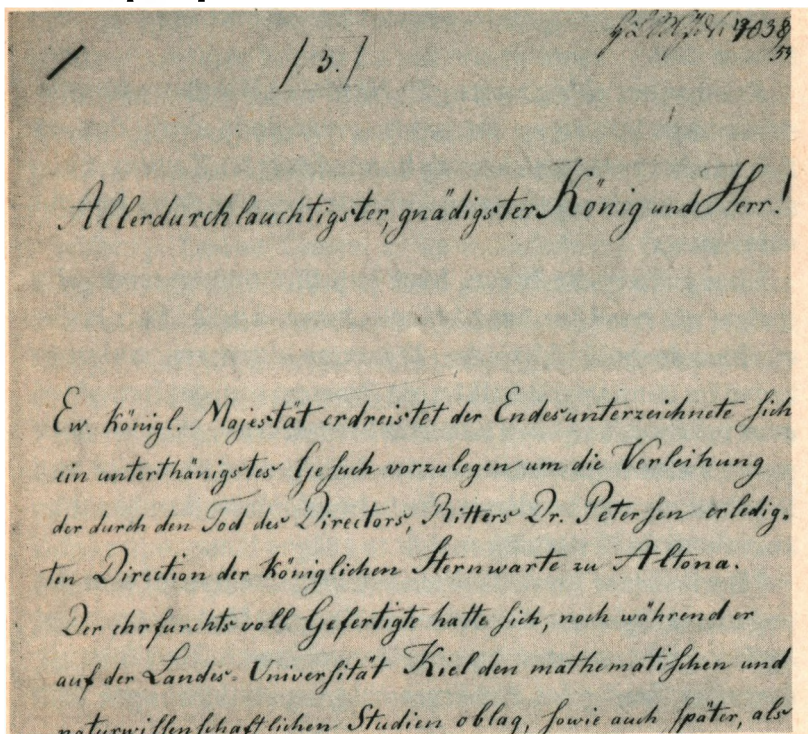
Man går formentlig ikke fejl, når man antager, at det var Anette Schuhmacher, der ønskede, at sønnen skulle studere jura, hvilket der har været tradition for i moderens familie. Men Theodor Brorsens interesser har tydeligt nok ligget på andre områder.

Hvad *Brorsen* har foretaget sig i vintersemesteret 1841–42 har ikke kunnet lade sig konstatere. Måske har han været på rejse, muligvis i København. Måske har han gjort sin udvikling op med sig selv.

På sommersemesteret 1842 findes Th. *Brorsen* atter immatrikuleret som stud. jur. i Kiel. Her forblev han i 5 semestre, de første fire som jurastuderende, men i det sidste, sommersemesteret 1844, som philosophistuderende. På et eller andet tidspunkt må *Brorsen* have besluttet, at han ikke ville fuldføre det begyndte studium men hellige sig astronomien. Astronomien hørte under det philosophiske fakultet og repræsenteredes i Kiel af professor Scherk (1833–1852). Han har sikkert hørt Scherks og Pfaffs forelæsninger, før han skiftede fakultet. Årene som jurastuderende var nærmest spildte, men så snart han kom i sit rette element, opnåede han hurtigt resultater, og disse bliver endnu mere forbavsende,

når man gør sig klart, at der i Kiel ikke fandtes noget observatorium, som han kunne støtte sig til. Han måtte observere under primitive forhold, og han er en af dem, der beviser, at det ikke kommer så meget an på instrumenterne, som manden bag ved disse.

Hvordan *Brorsen* har afsluttet sin universitetsuddannelse er ikke klarlagt. I beretningen i »Astronimische Nachrichten« ved sin første kometopdagelse, betegnes han (1846) stadig som stud. phil., skønt han på daværende tidspunkt ikke findes opført på studenterlisten i Kiel.

17038
3

13

Allerdurchlauchtigster gnädigster König und Herr!

Ew. königl. Majestät erdreistet der Endes unterzeichnete sich ein unterthänigstes Gesuch vorzulegen um die Verleihung der durch den Tod des Directors, Ritters Dr. Petersen erledigten Direction der königlichen Sternwarte zu Altona.

Der ehrfurchtsvoll Gefertigte hatte sich, noch während er auf der Landes-Universität Kiel den mathematischen und naturwissenschaftlichen Studien oblag, sowie auch später, als

I Brorsens ansøgning fra 20. febr. 1854, stilet til kong Frederik VII, om stillingen som direktør for observatoriet i Altona skriver han, at han har studeret matematik og naturvidenskab ved universitetet i Kiel, og afsluttet sine studier der, efter at have fulgt forelæsningerne hos professorerne Pfaff og Scherk. Under vejledning af professor og direktør Encke i Berlin og dr. Petersen i Altona, har han arbejdet med praktiske astronomiske øvelser. I Wien og på det Kaiserl. – Kongel. magnetiske observatorium i Prag, hos professor Kreil, har han ligeledes arbejdet.

Denne ansøgning findes i Kiel, og er skrevet fire år før baronens død.

Brorsen har aldrig været gift. Når folk i Nordborg fortalte deres historier om »æ astronom«, manglede aldrig den, at han havde været forelsket i en bondedatter fra Kegnæs, og at moderen havde sat sig imod forbindelsen. Om dette forhold vides intet.

I hans efterladte breve, hvor han til moderen troskyldig skriver alt, hvad han har på hjerte, hører vi også i flere breve om hans forhold til kvinder. Desværre eksisterer moderens breve fra denne periode ikke, da *Brorsen*, som det fremgår af et af brevene, har lovet hende at brænde dem. Han har flere gange været forelsket, men som det går med så mange ting hos ham, og som moderen ofte bebrejder ham, kan han ikke komme til en beslutning.

I Berlin ser vi for os *Brorsen* i sit elegante nye tøj som flot ung mand, og som sådan føler han sig også. Han går en del ud og besøger koncerter og operaforestillinger. Han føler sig beundret, særlig fra damernes side, og studerer også dem

nøje. Han elsker operaen »Postillonnen fra Loujumeau«, som han ser flere gange. Som nævnt før, forelsker han sig i Sophie Løwe, den ombejlede stjerne blandt Berlins operasangerinder. Han har aldrig talt med hende, men mener, at hun også er forelsket i ham, og bilder sig ind, at alles øjne er vendt mod ham, og at alle misunder ham æren. Hvor meget hans fantasi spiller en rolle i denne sag, ved man ikke. I hast forlader han Berlin for at fortsætte sine studier i Heidelberg.

Han når dog i samme brev at fortælle moderen, at han for længere tid siden har skrevet til »Louise« og fortalt hende om livet og operaen i Berlin, og at han særlig beundrer den berømte sangerinde Sophie Løwes præstationer.

Fire år senere hører vi atter om Louise, og hvem hun er. Denne gang i et brev dateret Kiel 19. april 1845, og som når frem til Anette Schuhmacher gennem skipper Ohlsen, der med sit sejlskib ligger i Kiel, og som tager brevet med til Nordborg. Louise Lassen er købmandsdatter fra Sønderborg. I følge dette brev, er flere gået frem og tilbage, men kun det ene er bevaret. Fire lange sider er skrevet om pigens besøg i Kiel, før *Brorsen* må skynde sig til havnen med brevet, inden kaptajn Ohlsen afsejler til Als igen.

Hvor meget der har været mellem de to unge vides ikke, men Th. Brorsen har dog sikkert lovet hende ægteskab. I lange vendinger forsvarede han moderens indvendinger, hvad de juridiske spørgsmål angår i et sådant tilfælde. Til trods for, at *Brorsen* »har sat Louise stolen« for døren, som han selv siger, opsøger hun ham sammen med faderen på Brorsens bopæl i Kiel. *Brorsen* tager venligt imod dem, men der kommer ikke noget ud af det lange besøg. Hr. Lassen og datteren må

uden resultat sejle tilbage til Sønderborg. På grund af dårlige vindforhold varede besøget i otte dage. *Brorsen* klager til sin mor over, hvad det har kostet af penge og spildt tid at have de to hos sig. De boede på et værtshus, mens forplejningen indtoges hos *Brorsen*. For at komme af med dem, lover *Brorsen* Louise at se sig om efter en stilling som selskabsdame til hende. Pigen foreslår, at de skal mødes hos hendes velhavende onkel, en købmand og fabrikant i Flensborg. Af brevet fremgår, at *Brorsen* og Anette Schuhmacher før har været gæster i det Lassenske hjem i Sønderborg. De var den gang blevet opvartet med det bedste, huset kunne byde på. Derfor vil *Brorsen* ikke lade sig lumpe under familien Lassens besøg i Kiel.

Ved afskeden antager hr. Lassen, at det gamle forhold mellem *Brorsen* og datteren stadig består. Da hr. Lassen spørger om *Brorsens* fremtidsplaner, siger han: »Jeg ønsker at komme et sted hen, hvor der er et ordentligt observatorium, til Hamborg eller Königsberg.« *Brorsen* er dog meget kort og afvisende, hvilket Louise kvitterer med tårer i øjnene og et foragtet blik.

Sønnen lover fru Schuhmacher at skrive til Louise og få en ende på historien. Ellers roser han familien Lassen som gode, solide folk; faderen endda med respekt.

Seks år senere (1851) tænker *Brorsen* atter på giftermål. I et brev til moderen skriver han fra Senftenberg: »Jeg overvejer, om det bedste ikke ville være at gifte mig, og jeg beder dig endnu engang at skrive mig dit syn på sagen.« *Brorsen* føler sig ensom og ønsker selskab og mener, at hans udgifter ikke bliver væsentlig større, når han er gift. Nu skal han jo

betale for hver håndsrækning. Baronen har allerede tidligere givet sit samtykke, altså er det ikke første gang han går i giftermålstanker. Den udkårne er frøken Bernkopf. Hos hende finder han alle de gode egenskaber, en kvinde kan have. Han har den største lyst til at gifte sig med hende. Hos hendes forældre spiser han, og han føler, at han kommer til at holde mere og mere af denne overmåde flittige og sparsommelige familie. *Brorsen* er bange for »de såkaldt dannede fruentimere, hvis dannelse ofte består af indbildskhed. De har læst nogle romaner og set nogle skuespil, men tænker ellers kun på tøj og luksus, så manden til stadighed befinder sig i en belejringstilstand. Husførelsen interesserer dem ikke, de er endda for dovne til at holde øje med personalet«.

Mindst et år er han forelsket i frøken Bernkopf. Hun passer ham, og begge er lykkelige. Da brylluppet nærmer sig, og fru Schuhmacher har besørget de fornødne papirer, springer *Brorsen* igen pludselig fra. Han kan ikke binde sig. Moderns lange bebrejdelser nytter intet. Hun spår, at han bliver en gammel sær ungarl, og sådan ender det jo også.

Om gårdens drift skriver fru Schuhmacher sjældent, det praktiske overlader hun til fru Hansen og Fritz. 1852 er høsten kun middel de fleste steder, men Anette Schuhmacher er tilfreds og taknemmelig. Gårdens folk har været flittige, har endda arbejdet lørdag og søndag, når vejret var godt. Boghveden er også kommet godt under tag.

I samme brev skriver hun om en begivenhed, der har fået borgerne i Sønderborg på benene, gamle og unge. En skibstørrers kone, der allerede havde fem børn, nedkom med trillinger, tre raske drenge, medens manden var på en lang

sørejse. Hele befolkningen kappedes om at sende den fattige kone gaver, og da provst Jensen hørte om nyheden, skrev han straks til kongen og bad ham om at stå fadder til den ældste søn, prins Ferdinand til den anden og prins Christian af Glücksburg til den tredie. De siger alle til, og vil udnævne en stedfortræder. Sønderborg »Noblesse« vil også stå fadder, og der skal fejres dåbsgilde i rådhusalen.

Imidlertid bliver Anette Schuhmacher mere og mere døv og råber højt, når hun fortæller noget. Hun prøver udenlandske midler mod døvheden, endda bestiller hun et i Paris, men intet hjælper.

Augustenborg slot

Videre fortæller hun, »at den forhenværende hofleverandør Ingwersen, købmand i Flensborg, på en forretningsrejse til Leipzig i 1852 på tilbagerejsen har lagt vejen over Homburg for at besøge hertugen af Augustenborg og hans familie. Han bragte en sørgelig skildring af den fyrstelige familie med, så ingen kunne undgå at blive rørt. Den hertugelige fa-

milie boede på tredje etage, havde kun 3 værelser (fem mennesker) et lille køkken, kun 1 lakaj, 1 kammerjomfru og en kokkepige, der samtidig udførte alt husligt arbejde. Hidtil havde de også haft heste og en kusk, men da hertugen ikke kunne betale kuskens løn, var denne fraflyttet og hestene solgt. De andre ansatte stammede fra Augustenborg og ville også **uden løn** blive deres herskab tro. Ingwersen var inviteret til middag, og glæden over at se et kendt ansigt var stor. Der blev kun serveret to retter, og vinen var en simpel landvin. Da hertugen efter kaffen forsvandt et øjeblik, gav damerne deres sorg frit løb, og hertuginde græd bitterligt. De længtes alle efter hjemstavnen og skulle nu opgive håbet om at se deres kære Augustenborg igen.«

Fru Schuhmacher synes, at hertugen som slægtning af den danske konge er blevet dårligt behandlet, men også Tyskland og Prøjsen har svigtet ham, skriver hun.

Brorsens videnskabelige bedrifter.

Stadig i Kiel, opdagede Th. Brorsen i en alder af 27 år sin første komet. Det skete d. 26. febr. 1846 i et lille fritliggende havehus i Kiel og ved hjælp af en uachromatisk engelsk kometsøger, som han endda havde lånt. Han fandt kometen (cit. Thorvald Køhl) i stjernebilledet »Fiskene« omtrent midt imellem Eta i »Fiskene« og Gamma i »Pegasus«. Kometen fik fagbetegnelsen »1846 III« og blev opkaldt efter sin opdager, som den »Brorsenske komet«. Den hører til de periodiske kometer og har en omløbstid på 5,5 år. Kometen blev set igen 1857, 1868, 1873 og 1979.

Professor Weyer har holdt et foredrag om denne komet, som af de europæiske astronomer blev fulgt med megen interesse. Han skriver, »at alle af *Brorsen* opdagede kometer udmærker sig ved en bekendelig omløbstid.«

Weyer skriver:

»Han beboede i Kiel et frit liggende sommerhus bag ved kirkegården, og instrumenterne i dette »observatorium« vil sikkert, foruden et af glarmester Petersen lånt gammelt arvestykke, nemlig en ni fod lang kikkert, med hvilken månen, Jupiter og deslige kan ses ret godt, have indskrænket sig til en uachromatisk engelsk kometsøger, med hvilken han opdagede kometen«.

I samme år opdagede *Brorsen* endnu en komet, der fik betegnelsen »1846 VII«.

Gennem sine præstationer blev *Brorsen* bekendt med astronomen, konferenceråd H. C. Schumacher, der offentliggjorde hans iagttagelser i »Astronomische Nachrichte« og skaffede ham en stilling som »Gehilfe« i det til ham i 1823 op-

rettede observatorium i Altona.

Astronom Heinrich Christian Schumacher er født i Bramstedt 1780 og død i Altona 1850. Han er ikke i familie med Th. Brorsens mor. Han studerede jura i Kiel og Göttingen, opholdt sig nogle år i Dorpat, studerede astronomi under Gauss og blev i 1810 ekstraordinær professor i astronomi ved universitetet i København.

1813 blev Schumacher direktør for observatoriet i Mannheim, men vendte ved T. Bugges død tilbage som professor i København. 1816 påbegyndte Schumacher en triangulering, d.v.s. opmåling af Danmark fra Lauenburg til Skagen. Da gradmålingen skulle begynde i Holsten, fik Schumacher tilladelse til at tage bolig i Altona fra 1820. Her boede han til sin død. 1823 blev der bygget et observatorium i Altona.

Schumacher har vundet sig et navn inden for den astronomiske videnskab ved sin udgivelse af »Astronomische Nachrichten«. Han grundlagde dem 1821 og udgav 32 bind. Tidsskriftet har fra sin begyndelse været et astronomisk centralorgan. Som redaktør af dette tidsskrift kom Schumacher til at stå i rapport med alle astronomer verden over. Han må have været en personlighed med organisatorisk begavelse. Formentlig var det Schumacher, der foretog indstiftelsen af kometmedaillen, ligesom den uddeltes gennem ham. Formentlig er det også ham der har foreslået statsminister Møstring stiftelsen af medaillen, der 1831 blev stadfæstet af kong Frederik VI.

I Altona opdagede *Brorsen* sin 3. komet (1847 V). Denne viste sig senere også at være periodisk og identisk med den i

august 1919 af Metkalf opdagede komet med en omløbstid på 72 år (*Brorsen* – Metkalf komet).

For sine kometopdagelser hædredes Th. Brorsen hver gang af kong Christian VIII med kometmedaillen. Indenfor 2 kalenderår vandt *Brorsen* således 3 af disse sjældne guldmedailler.

Bekendtgørelsen af medaillens stiftelse og betingelserne for dens tildeling beskriver Schumacher i »Astronomische Nachrichten«, og han anfører, at der i en længere årrække kun var opdaget få nye kometer. Han mener også, at opsøgning af kometer måtte være et nyt arbejdsområde for amatørastronomer. *Brorsen* er af samme mening, og i et brev til sin mor skriver han i 1848 fra Senftenberg »at søge kometer er slet ikke min passion, og enhver, der har forsøgt det, vil sige, at der ikke så let findes et mere kedsommeligt arbejde; virkelige astronomer beskæftiger sig kun sjældent dermed«.

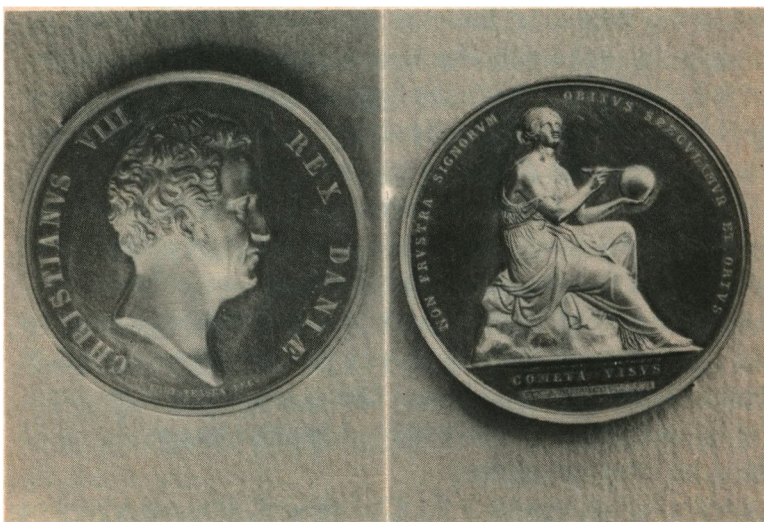
Medaillen tildeltes et halvt år efter opdagelsen, efter hvilket tidspunkt ingen skulle have ret til at reklamere en afgørelse, specielt ikke opdagere fra andre verdensdele.

1840 bekræftede kong Kristian VIII medaillens stiftelse. Opdagere i Storbritannien skulle sende deres meddelelser til astronomen Francis Baily i London. Schumacher kunne ikke mere træffe afgørelsen om opdagelsens rigtighed alene, men kun i samråd med Baily. Var der uoverenstemmelse mellem disse to herrer, skulle Gauss i Göttingen træffe afgørelsen. Tidspunktet for medaillens tilkendelse blev nu udskudt til 12 måneder efter opdagelsen.

Medaillen er tegnet af C. Christensen, som var elev hos Thorvaldsen i Rom. I Thorvaldsens klassiske stil ses på forsi-

den et profilbillede af Frederik VI og på bagsiden astronomiens muse Urania siddende på en klippe. Hun vender blikket opad og holder himmelkuglen i venstre hånd. Med en griffel i højre hånd peger hun på kometens opdagelsessted. Indskriften langs randen er af Virgil: »Non Frustra Signorum – Obitus Speculamur Et Ortus«. (Ikke forgæves iagttager vi stjernernes ned- og opgang)

Indtil 1839 er 4 medailler uddelt med Frederik VI's billede. De følgende, derunder Brorsens, med Kristian VIII's billede. Medaillens tværmål er 45 mm, vægten 52,61 gr. Relieffet af kongen er omskrevet Christian VIII Rex Daniae. Under Urania står Cometa visus, og derunder er indgraveret XXX. APRIL. MDCCCXXXVI. I medaillens rand står Th. Brorsen.

Den ene af *Brorsens* medailler, som findes på Sønderborg museum

Medens *Brorsen* i 1847 midlertidigt var beskæftiget i Altona, fik han tilbud om ansættelse ved det astronomiske observatorium på Rundetårn i København. Det hørte dengang til Københavns Universitet (H. Mortensen). Han ønskede dog ikke at tage imod dette tilbud, formentlig fordi det var ham imod at binde sig til en stilling med mange forpligtigelser. Derimod sagde han ja til stillingen som observatør ved det i 1843 nyoprettede privatobservatorium i Senftenberg.

Ejeren af godset Senftenberg i Böhmen hed oprindelig R. Parish og var en rig købmand i Hamborg, hvor han også har spillet en rolle for Hansestadens observatorium. Han var selv en ivrig amatørastonom. Efter erhvervelsen af adelsgodset Senftenberg kaldte han sig Freiherr – hhv. Baron von Senftenberg.

At Parish skulle stamme fra en engelsk adelsslægt, som det findes anført flere steder, må anses som forkert. Iflg. Pogendorfs *Biographisch litterarisches Handwörterbuch zu Geschichte der exarten Wissenschaften*, 1863, er R. Parish født i Hamborg 1774 og død i Senftenberg 1858. Han er formentlig søn af den rige Hamborgske købmand John P. Parish, om hvilken der i »Allgemeine Deutsche Biographie« 1887 er oplyst, at han er født i Leith 1742 »tilsyneladende ikke af nogen fremtrædende familie«. Som 15-årig kom han til Hamborg, hvor han grundlagde et handelshus, som efter hans død blev overtaget af hans sønner og børnebørn.

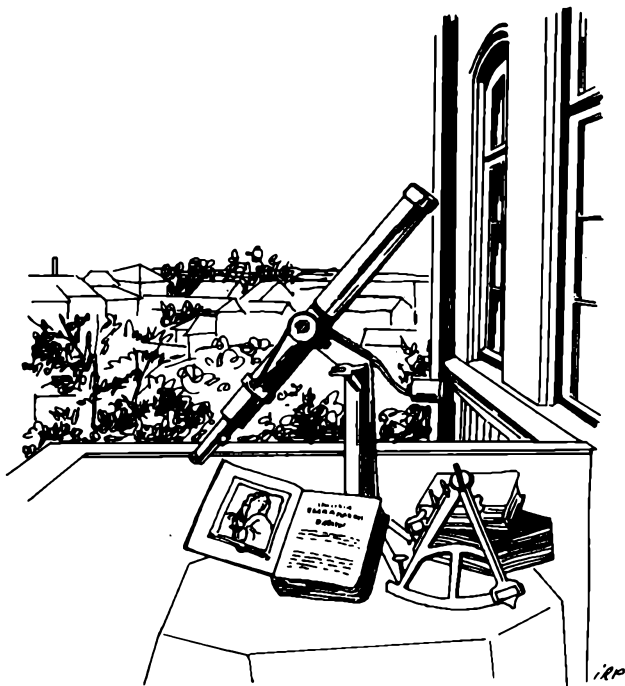
R. Parish, Freiherr von Senftenberg, byggede et velindrettet observatorium i slotshaven, »kun 20 skridt fra slottet«, hvor beboelsesrummene var i stueetagen. Om observatoriets fortrinlige indretning findes i »Astronomische Nachrichten«

fra 1845 en beretning skrevet af professor Kreil fra Prag. Man erfarer, at det første observatorium var et lille hus af træ, nærmest kun beregnet til opbevaring af instrumenter. Bygningen blev hurtigt for lille, og allerede i det følgende år, 1846, blev det nedrevet og erstattet med en bygning af sten. Heri var der to store rum, hvoraf det ene var beregnet til astronomiske instrumenter og iagttagelser, det andet til magnetiske og meteorologiske observationer.

Baronen havde købt moderne instrumenter. Som første observatør havde han Hackel, og *Brorsen* afløste ham i stillingen.

Til at begynde med var *Brorsen* meget tilfreds med indretningen af observatoriet i Senftenberg, særlig efter, at meridi-anhuset var bygget.

Der var mange kostbare instrumenter, men dem havde baronen købt på anbefaling af astronom Schumacher. *Brorsen* skriver i et brev til moderen, at mange af disse ting slet ikke er egnet til et observatorium, og at Schumacher selv ikke har beskæftiget sig meget med astronomien.» Hans færdighed og interesse var store opmålinger af landstrækninger i hertugdømmerne og i Danmark. Derfor befinder der sig en stor samling af dertil egnede instrumenter på Altonaer Sternwarte. Vi kan med vores instrumenter her ikke iagttage de små planeter, som den overordentlig flittige Hind i London opdager. Privatmanden i London, som har ansat Hind på sit observatorium, ejer en ualmindelig stor kikkert. Med opdagelsen af planeterne hviler en stor last på astronomens skulder, da han uafbrudt skal følge og beregne dem, så vi ikke taber dem af syne«.

Brorsen holder meget af Parish og skildrer baronen som en klog og hensynsfuld mand, der er god mod sine ansatte og gør alt for at lette **Brorsen** livet i det ensomme Senftenberg. Baronen er ikke gift. Han rejser meget og lever udelukkende for sine interesser. Til at forvalte sine godser og den store formue har han sin inspektør. »Når baronen om aftenen efter en overdådig middag sidder i sofaen med en grog foran sig, ligner han en gemytlig sømand. Hans hår er tykt og har en brandgul farve. Hans klæder er ordinære og ser hjemmesyet ud« skriver **Brorsen** hjem, »men de er også syet på hans egne

klædefabrikker. Er baronen klædt i frak, ser han med sine brede skuldre ud som en omvendt pyramide«.

Når *Brorsen* om natten sidder i observatoriet under fri himmel har han selskab af baronens hund, der holder vagt mod uønskede i observatoriet. Står *Brorsen* op, følger hunden »Tell« ham bærende på hans hue. Ofte når *Brorsen* føler sig ensom, synger han højt. Observatoriet er omgivet af en stor have. Ved syvtiden om morgenen vandrer *Brorsen* derover for at aflæse sine instrumenter og tager hunden med ind i sin varme stue. Han skriver, at baronen er meget socialt interesseret og lønner sine folk bedre end andre godsejere. Han har endda egen slotslæge, dr. Netolitzski, der får 200 daler om året, som bliver betalt i naturalier. For dette honorar skal han behandle alle baronens ansatte.

Den opmærksomme baron har, med *Brorsens* indvilligelse, inviteret madam Schuhmacher til at komme til Bøhmen. Grevinde Nimptsch, en godsejerfrue, i hvis hjem *Brorsen* kommer, glæder sig allerede til fru Schuhmachers besøg i det meget stille Bøhmen, men hun afviser invitationen. Sønnen skriver til moderen på Alleen, at hun skal komme og ikke genere sig. Hun hører nemlig dårligt og snakker og råber højt. Grev Nimptsch har studeret teknologi i Prag og Wien, men har som *Brorsen* naturvidenskabelige og matematiske interesser.

Brorsen sender fasaner til Nordborg, der kun er en lille uge undervejs fra Senftenberg. Disse brogede fugle vækker stor opsigt i Nordborg og »bereder beboerne stor fornøjelse«, skriver fru Schuhmacher. Baronens fodrer fasanerne i små hytter, da der ligger sne fra november til april. For *Brorsen* og moderen var fasaner ikke ukendte, de har set nogle hos hertugen i Augustenborg, endda en pragtfuld guldfasan.

En bog, som Anette Schuhmacher sender sønnen, finder ingen nåde hos ham. Titlen nævnes ikke, men forfatteren er prof. Mädler, Dorpat, der er astronom. Mädlers hjælper og observatør finder mere ros hos *Brorsen*. Det er Thomas Clausen, landmandssøn fra Snogbæk i Sundeved. »Clausens fortjeneste, kunnen og skarpsindighed er meget større end Mädlers«, skriver han hjem. »Professoren har en stor tale- og skrivefærdighed og en imponerende optræden, men gennem flid har han ikke fået stillingen. Den dygtige Clausen har måttet drive omkring 15 år, inden han fik denne stilling som observatør, og må nu være over 50 år«.

Senftenberg ligger ved floden Adler i Tjekkoslaviet, 50 km sydøst for Prag. Det er ikke langt fra grænsen til Schlesien, men en afsides beliggende egn. Her fandt *Brorsen* ideelle arbejdsbetingelser og en sorgløs tilværelse. Men de frugtbringende arbejdsår i Senftenberg blev dog ikke til mere end elleve, og ialt spænder Th. Brorsens arbejdsperiode som videnskabelig astronom sig kun over den relativt korte tid af ca. 14 år.

I Senftenberg opdagede *Brorsen* endnu to kometer (1851 III og IV), men disse indbragte ham ikke flere guldmedailler, måske fordi Schumacher var død i Altona 1850, måske fandt han det ikke umagen værd at søge derom. Desuden fandt han i 1850 en komet som Bond i Cambridge i Massachusetts havde opdaget seks dage før, dog uden at *Brorsen* havde fået meddelelse derom.

Ifølge Th. Köhl er *Brorsens* største fortjeneste hans omhyggelige iagttagelse af Zodiakallyset i 1854, idet han opdagede, at det strækker sig hele himlen rundt, og at det, modsat solen, har en diffus lysplet, den såkaldte »Gegenschein«.

Alexander von Humboldt var den første, der på sine rejser til tropenerne kunne bekræfte Brorsens teori om tilstedeværelsen af en sådan lysbro, og af en svagere lyskegle i øst. Zodiakal-lyset er det sidste emne Th. Brorsen har behandlet i *Astronomische Nachrichten*, og artiklen udkom i 1859. Derefter har *Brorsen* endnu offentliggjort enkelte mindre arbejder i andre tidsskrifter. En komet, han opdagede 1854, blev aldrig registreret. Hans sidste observation fra Senftenberg er fra 1858, samme år som observatoriet blev nedlagt efter baronens død.

I et brev af maj 1879 fortæller *Brorsen* sin ven forpagter Heyssig på morsom måde, hvordan han var til audiens hos kong Christian VIII, inden han rejste sydpå.

»Jeg havde engang audiens hos kongen sammen med den gamle konferenzzåd H. C. Schumacher for at takke kongen for de tre store kometmedailler af guld, som stadig opbevares for mig i Wien. Kongen opholdt sig på øen Føhr i Nordsøen, hvorhen han begav sig hvert år for at benytte badene. Kongen spurgte mig, om jeg ville fortsætte med kometopdagelser i Böhmen. I kongens nærværelse måtte jeg bestemme klokkeslettet, hvilket forvoldte mig en del vanskelighed, thi den stol, hvorpå jeg sad med sekstanten, og bordet med kronometeret og kviksølvhorisonten sank snart med det ene ben, snart med det andet ben i den bløde jord, så jeg havde vanskelighed med at få en rolig opstilling, hvilket jo er en absolut nødvendighed for at bestemme solens højde over kviksølvhorisonten. Men det lykkedes mig nu alligevel. Om aftenen var der koncert. Kongen var en videnskabelig dannet mand, venlig og omgængelig«.

Ved en kviksølvhorisont forstås en skål med kviksølv, i hvilken solens billede spejler sig. Måler man med en sekstant vinklen mellem solen og spejlbilledet, fås solens højde over horisonten ved at halvere denne vinkel.

I de få breve, der endnu eksisterer af fru Schuhmacher, skriver hun flere gange, at hun har sendt sønnen voks, og tanken opstår, hvad *Brorsen* har brugt den voks til. I et brev fra 1841 skriver han en morsom historie om en korsedderkop, og gåden om hvad han bruger voks til bliver løst. Han skriver:

»Fordi vi bruger trådene af korsedderkoppen til vore kikkerter, så har jeg søgt efter en rede af denne og fandt også lykkeligvis en under et skur ved observatoriet. Det var en nydelig lille cocon, der ligner silkeormens, men er mindre og mere sart end denne, den består af kun en uhyre lang, spundet tråd, som korsedderkoppen har omvundet æggene så meget med, at den beskytter disse som et lag fint tæt uld, ganske som silkeormen gør det. Indvendig følte jeg noget hårdt, og da jeg begyndte at optrevle trådene for at bruge dem, opstod der et lille hul i vævet. Der faldt nærmest flere tusinde æg ud. De er hvidgule, og ikke større end sandkorn, men meget fugtige, når man knuste dem. Sammen med coconen samlede jeg mange æg og kom dem i en lille æske. Efter nogle måneders forløb, medens der havde været meget varmt på mit værelse, da jeg var syg og sengeliggende, iagttog jeg for nogle dage siden, at de små edderkopper var ved at krybe ud af den lille æske i min skrivebordsskuffe.

Efterhånden er mange kravlet ud, og de har spundet et helt væv og hænger deri hist og her. De spinder de smukkeste fine, helt ensartede tråde, der er så tynde, at man kun ser

dem, når lyset falder på dem. De kan næsten ikke bære noget, men er langt det bedste vi kan bruge til vore instrumenter, fordi de er så fine og egale.

Til vores brug lader man en lille edderkop spinde friske tråde henover et gaffelformet stykke træ eller metal for at kunne se og manipulere dem. Disse tråde må der åndes på for at gøre dem ufølsomme mod fugt. Derefter lægges trådene, 8 stykker ved siden af hinanden, tværs over en lille metalplade, som har et hul, ikke større end en bønne. Trådene skal ligge helt lige og parallelle og sine steder så tæt ved siden af hinanden, at man ikke kan skelne de enkelte tråde med det blotte øje. dertil er lavet overordentlig små riller i metalpladen, så at hele arbejdet kun kan foretages med mikroskop bundet til øjet. På pladens rand klæber man lidt blødt voks, hvorpå så tråden, som er spændt på blygaflen, sænkes over. Ved hjælp af en meget fin synål, kan man så sætte trådene på plads, der så på begge sider bliver hængende i vokset og rives af, sådan, at den nu beholder den rigtige spændte stilling. Derfor er metalpladens kanter bøjet nedefter, hvor vokset er anbragt. På denne måde kommer trådene til at ligge plan og tæt mod pladens åbning. Når arbejdet gøres godt, så kan trådene blive i samme stilling i årtier«.

Efter *Brorsens* tegning i brevet

Kort før den fransk–tyske krig 1870 brød *Brorsen* op fra Senftenberg. Hans arv fra Baronen var brugt, indtægter var der ingen af mere. Så længe hr. Parish levede, kunne *Brorsen* arbejde af hjertens lyst, men da hans rige og interesserede arbejdsgiver døde i 1858, havde hans arvinger ingen interesse for astronomien. En slægtning i Amerika, Georg Parish, overtog godset. *Brorsen* blev omgående sagt op, observatoriet brudt ned, og instrumenterne solgt samme år. Det nyttede ikke, at den fortvivlede *Brorsen* tilbød at fortsætte gratis, og allerede i november 1858 måtte han forlade slottet. Af baronen fik *Brorsen* en testamentarisk arv, hans egne instrumenter og bøger kunne han beholde. Begivenheden har såret ham så dybt, at større opdagelser og videnskabelige arbejder ikke blev til meget mere. Hans sysler med naturvidenskaber har i alle de følgende år mere haft karakter af hobby end professionel virksomhed.

Han boede endnu i snart tolv år i et lille hus i Senftenberg, hvor han havde en gammel tjekkisk husbestyrerinde, som ikke kunne tysk, og da *Brorsen* ikke havde lært tjekkisk, hjalp de sig med fingersprog. Hans venner var kun forpagter Heyssig samt hans fire hunde. Sammen med Heyssig podede han æbletræer. Han havde indført gråsteneræblet til Bøhmen. Og også i de senere år fra Nordborg sender han små frugttræer til sin ven.

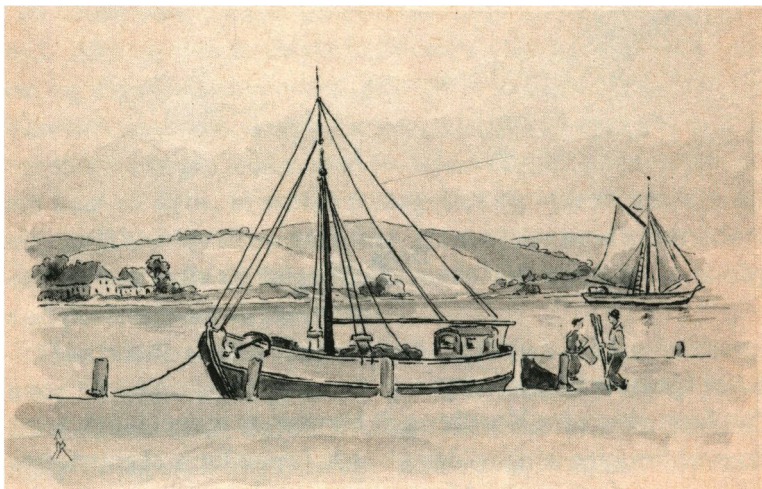

Dyvig

Atter hjemme i Nordborg

Det første brev fra Nordborg til Heyssig er meget langt, men skrevet i mange etaper. Han burde længe have skrevet, beretter han, men rejsen hjem tog lang tid, og han har travlt. Han må hurtigt plante de medbragte buske og blomster, og den daglige march til havet tager en time hen og en time tilbage. Foruden auriklerne, der gik til grunde, er alle planter vokset godt til. *Brorsen* vendte hjem med to af sine fire hunde. Den ene skjuler han på rejsen i sin pels og slipper for betalingen. Men hundene er vant til at løbe frit omkring, og han har besvær med at styre dem på den uvante rejse. I Prag var den ene næsten løbet bort fra ham på banegården, og i Berlin

springer den fra droschen. Her må *Brorsen* vente 12 dage på 22 stykker fragtgods, inden tolddeklareringen kan finde sted. Toldbygningen er et stort vidtløftigt pakhus, der minder om »Maut« i Wien. Tiden udnytter han med at gå i botanisk have og om aftenen til koncerter og operaforestillinger som i hans unge dage.

Dyvig

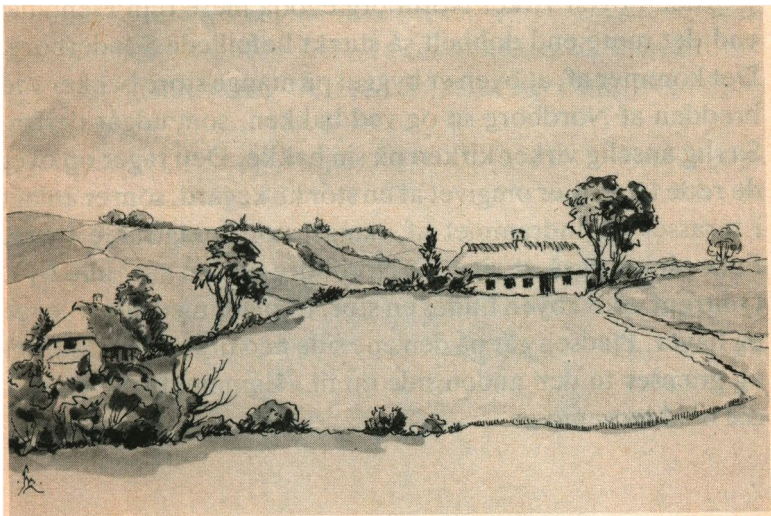
Ved hjemkomsten glæder han sig over den smukke natur omkring Nordborg, »der virker så indtagende på grund af de mange dale og søer, men heraf er 3 for kortere tid siden blevet tørlagte og forvandlet til agre og græsgange«. Dog synes han, denne gang, at landskabet ved Aabenraa er endnu mere yndefuldt. Han vandrede den 4 miles lange vej til fods derhen,

og en stor del af vejen gik langs Aabenraa fjord. »Hele fjorden og byens omgivelser er som et amfiteater med højderne dækket af bøgeskov«.

En af Brorsens ture fører til Egebjerg ved Svenstrup, hvorfra han kan se det meste af øen, mod vest og nord havet, i sydøst skimter han Lysabild kirke og to mile mod syd ligger Sønderborg med 8 store vindmøller foran ham.

Brorsen takker familien Heyssig for de mange hyggelige musikaftener og alt, hvad de har gjort godt imod ham. I det Heyssiske hjem er der også blevet stille, døtrene er taget hjemmefra.

Efter et stykke tid fortsætter han i samme brev beretningen om Nordborg:

Ulbjerg

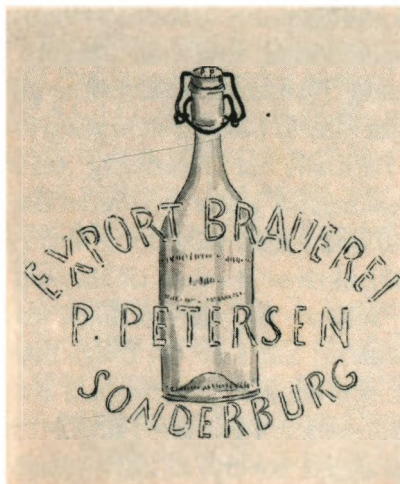
Nordborg kirke

»Inde i byen virker Nordborg endda mere repræsentabel end det mere end dobbelt så stærkt befolkede Sønderborg. Det kommer af, at byen er bygget på mange store bakker ved bredden af Nordborg sø og ved bakken, som udgår derfra. Særlig anselig virker kirken på sin bakke. Den rager op over de røde tage og er omgivet af en stor kirkegård, som er anlagt i terasser og indrammet af mange store pragtfulde træer. Folk plejer også at sige, at Nordborg er »en rar, lille by«. Omtrent midt i byen findes en stor, fri plads med alleer, enge og haver. Pladsen går på den ene side ned til søen med slottet og grænser til den anden side op til »Gammeldam«, en stor dal med tørvemoser.

Nordborg slot

Der er mange værtshuse og butikker. Det nobleste værts-
hus er »Hotel Wrang«, som er indrettet i slottet. I den anden
halvdel af slottet sidder min forhv. skolekammerat, amt-
sdommer Boysen. Næsten på alle værtshuse får man det me-
get gode Sønderborg øl, der næsten smager som det bayer-
ske«.

Herrn Johann Heyssig
Pächter zweier gräflichen Güter
Geiersberg
Station: Wildenschwert
Böhmen

Konvolut til vennen Heyssig, her gengivet i sin fulde størrelse

1872 sender *Brorsen* 12 små æbletræer til Heyssig fra Fangels planteskole. Der er 6 sorter à 2 stk. Gråstenerne kender Heyssig allerede.» Så er der de holdbare flaskeæbler, de er tørre, men smager udmærket. Det er vore to bedste sorter, sidstnævnte kalder vi »Nonnentitter«.

Her har man påbegyndt pragtfulde skolebygninger, gadebelysning med petroleum, som man tidligere ikke havde, og ny gadebrolægning. Bønderne holder store gilder og bryllupper. Da der sidste efterår blev holdt bryllup for gårdejer Kolmos' datter fra Broballe her i Nordborg, var der indbudt 300 gæster. Ved middagstid kørte bondefamilierne herind fra Broballe med 10 fine vogne med flotte heste for.

Ligeledes 1872 skriver *Brorsen* til Heyssig i samme brev: »Det østrigske selskab for meteorologis tidsskrift, som jeg holder som medlem, har i nr. 20 bragt min beskrivelse af nordlyset af 24. september. Beskrivelsen lyder: »Nordborg, Als, den 25. september. I går aftes den 24. september viste der sig her et prægtigt nordlys af højst ejendommelig bevæ-

gelighed, som jeg ikke har set det ved noget nordlys siden 1837. Allerede ved mørkets frembrud var der meget lyst over den mørke horisont mod nord, hvorved der fremtrådte enkelte stråler og lysskyer fra nordøst til vest, og det mørkegrå segment blev forskudt i mangfoldige og ejendommeligt veksellende grupperinger. De for det meste lysegule stråler efterfulgtes periodevis af mørkegrå stråler, indtil lysmasserne fra kl. 10 til 10½ kom i en ejendommelig bevægelse først i vest, så også i midten og nordøst. I korte intervaller flammede nemlig en vis lyståge op, der næsten var som en sort røgsky, atter og atter for den op fra det mørke segment i retning mod strålerne og de lyse partier, og mens de gennemfor disse, gennemlyste de dem endnu mere intensivt. Disse flimrende bølgebevægelser gennem de lysere strålende enkeltpartier mindede uvilkårligt om tidligere nordlysiagtageres sammenligning med flag eller duge, som svinges. Denne lysemanation bevægede sig så hurtigt, at den brugte 3 sekunder for omtrent totrediedele af afstanden mellem det grå segment og zenith, hvorunder hastigheden syntes at stige stærkt kort før lysets forsvinden. Kl. 11 rejste der sig endnu et parti af lange tæt sammenstående til dels rødfarvede stråler mod zenith og efterlod navnlig øst herfor et lyst afsnit, der blev stående i længere tid. Glansen på den nordlige himmel var stærk som på en sommeraften.

Jeg må slutte, da posten lukker kl. 7. Jeg beder Dem snart at skrive lidt om, hvordan De og Deres ærede familie har det og hvilke bemærkelsesværdige begivenheder der måtte være sket på Deres egn, og jeg beder Dem hilse Deres fru gemalinde, søn og døtre, og forsikrer Dem, at jeg med glæde og tak-

nemlighed mindes de mange fornøjelige eftermiddage og aftener, som jeg tilbragte hos Dem.«

Med højagtelse

Theodor J.C. Anibders Brorson

Hr. Heyssig har foreslået *Brorsen* at tage ophold i Schweiz eller Amerika, men det afviser *Brorsen*. »Jeg ved virkelig intet bedre end at bo her, og det gør mig meget ondt, at jeg nogensinde forlod det. Nå, lidt har jeg vel lært i det fremmede« siger han beskedent.

»Jeg har flere gange hørt om, at der af og til kom klinkere (Topfbinder) herop, som ville kunne ordne mine itugåede urtepotter, men gennem lang tid lykkedes det mig ikke, at opdage et sådant individ. Da jeg en morgen gik min vante tur mod landsbyerne Oksbøl og Mels, hørte jeg til min forbauselse tjekkiske lyde. De kom fra den anden side af jordvoldden med de levende hegn, hvor der er en fodsti på marken, og snart så jeg et individ rende bagefter et eller andet, råbende, at de skulle vente lidt. Da jeg så nærmere efter, øjnede jeg de velkendte skikkelser med gul, sørgelig ansigtsfarve, sort, glat hår og stødende, humpende gangart, hvis type fuldstændiggjordes af den mørke, bagtil hængende frakke og

utallige ildragere og musefælder af jern. Iøvrigt havde deres ydre gennemgået en svær forvandling. De havde solide støvler på, der gik dem til knæene, og på hovedet havde de næsten nye grå filthatte, og om halsen tykke uldne tørklæder. De har åbenbart haft gode indtægter her«.

Året efter har han selv en slovak fra Sillein i Nordungarn hos sig, og han klinker 8 store potter for ham. *Brorsen* er forbavset, at de tager så langt mod nord til fods, men udlændingen røber, at de tager toget til Hamborg, og først derfra begynder vandringen.

I sit eget hus i Nordborg havde *Brorsen* to af sine halv søstre boende, den ugifte Amalie og fru Marie Jensen, hvis søn var farver Christian Jensen, Næstved. De to søstre sørgede for husholdningen, men det har ikke været en let opgave. Marie Jensen havde mest kontakt med broderen, hende kunne han bedst underholde sig med. Selv beboede *Brorsen* to værelser, der skal have været i en ubeskrivelig forfatning. Det ene af værelserne indrettede han som en slags drivhus med bede på gulvet og glasudbygninger foran vinduerne. Ved hjælp af en kogende vandkedel sørgede han for en høj fugtighedsgrad af luften. Han mente, at den fugtige luft ikke alene var god for blomsterne, men også for ham selv på grund af hans kroniske bronchitis.

I det andet værelse havde han sin seng som ingen måtte rede. Ved siden af sengen stod en savbuk, der daglig blev benyttet, dels for motionens skyld, men sikkert også fordi han brugte brænde for at holde kedlen i kog. På gulvet flød det med savsmuld og træ. Bøgerne fra Brorsens bogsamling har tydelige spor af den høje luftfugtighed.

Ved legemsøvelser og friluftsbadning både sommer og vinter har *Brorsen* søgt at hærde sig. Han mener, at han derved har overvundet den svagelighed han var udrustet med fra naturen. Senere meldte sig forskellige gebrækkeligheder, som han søgte at bekæmpe og opsøgte dr. Gross i Nordborg. Hver morgen gik han til den nære skov Karholm, hvor han ved et bestemt træ, der havde en vandret gren, gjorde sine øvelser. Mellem elleve og tolv vandrede han, sommer og vinter, over markerne langs Gammeldam, forbi Ulbjerg til OIdenor for at tage sit daglige bad.

En der som barn har truffet Th. *Brorsen* på hans daglige vandring til havet, P. Bendixen, har i 1947 i en artikel i »Sønderjydske Månedsskrift« på en meget anskuelig måde fortalt om sit hyppige møde med denne mærkelige mand, hvis virkelige betydning han som barn ikke havde anelse om. Han genkendte ham i artiklen af Harald Mortensen i »Cassiopeia« som han tilfældigvis fik kendskab til.

»En glemt mand« (Sønderjydske Månedsskrift 1947)

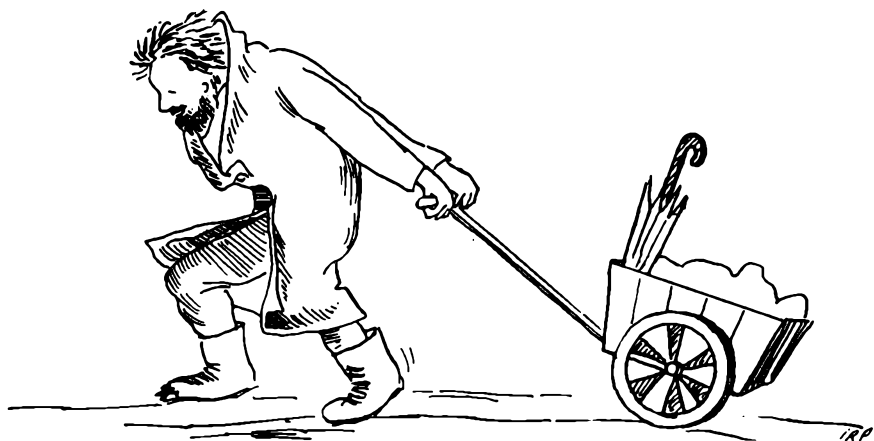
Når man havde set *Brorsen* forlade huset, greb børn og voksne ofte lejligheden til at kaste et blik ind af hans vinduer, hvor de midt om vinteren kunne se blomstrende hyacinter og fremmedartede blomstrende planter. Hvad børnene så dengang, var en oplevelse, de fortalte om i deres høje alder.

Brorsens klædning skildres som yderst forsømt, men det har ikke været tilfældet i de unge år. Ligesom ingen i Nordborg måtte røre ved hans ting i stuerne, har nok heller ingen måtte røre ved hans tøj.

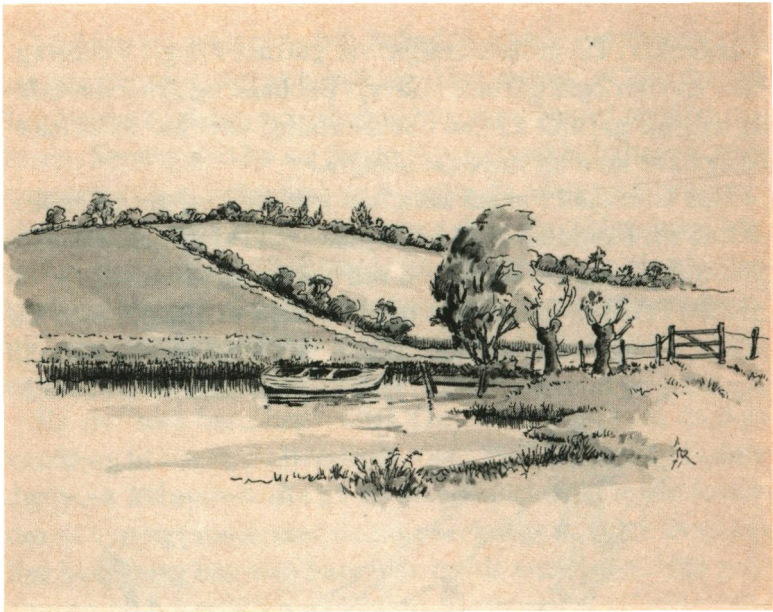
Som i Böhmen omgikkes *Brorsen* også hjemme kun af få

mennesker. En af de udvalgte var gartner Fangel i Ulbjerg. Han nævner også gartner Hulvej i Broballe og den ualmindelig dygtige gartner Livoni i Sønderborg, »der har en herskabelig have med en storslået udsigt«.

Hos Christian Fangel kom han jævnligt, og der fortælles, at han der havde sin egen kop og ske. Han hjalp gerne til med plantningen og var også med ved høsten og tærskningen. På gården i Alleen kunne han også finde på at hjælpe, men var yderst tilbageholdende med sine ord. Oftest blev det kun til »god dag og farvel« eller han greb en plejl uden at sige et ord.

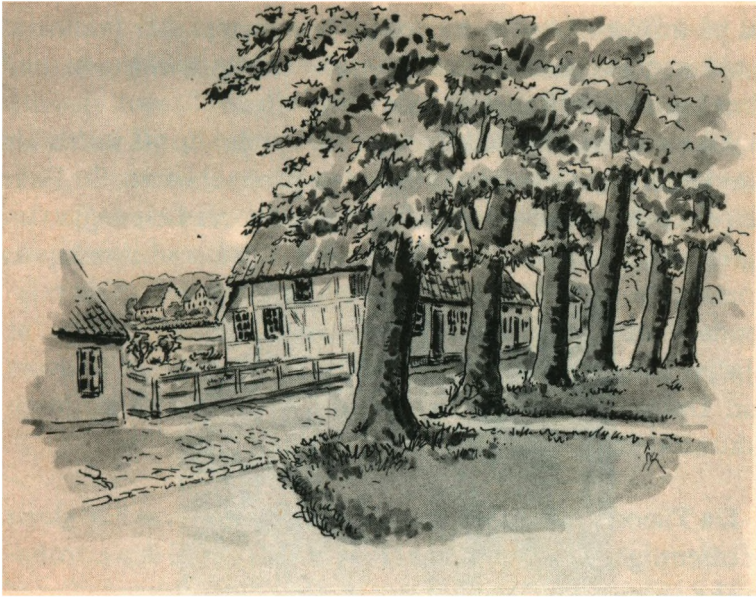

Hans skikkelse har gjort et dybt indtryk på de gamle Nordborgensere. De følte medlidenhed, men også respekt for den gamle mand. Man så ham mest trækkende med en lille to-hjulet vogn, hentende forskellig slags jord eller gødning til sine mange planter. For det meste var han barhovedet med langt sjusket hår, og alt efter som vejret var, havde han

Oldenor, hvor *Brorsen* sommer og vinter tog sit daglige bad

en paraply eller egestok med. Næsten året rundt gik han med opknappet skjorte, og under de pjaltede benklæder sås et par misrøgtede støvler, der aldrig blev pudset. Da han var gammel, havde han besvær med den ene fod, og da støvlen trykkede, skar han hul på den.

Ridepladsen med slottet i baggrunden, inden tårnet blev bygget

De sidste breve til forpagteren i Böhmen er lange og omstændige. Ofte er de skrevet med talrige afbrydelser og lange pauser imellem. *Brorsen*, der ellers er meget tilbageholdende, skriver, hvad han lige kommer i tanker om. Det stadige og tilbagevendende hovedtema vedrører planter og have- dyrkning. Desuden tages geologiske og meteorologiske emner op, men senere ingen astronomiske. Med varme og hjer- telighed beskriver han sin hjemstavn, men når han vover sig

ud på forhistoriske og etymologiske emner, løber fantasien fuldstændig af med ham. Det gælder særlig de sidste breve, hvor hans kritiske sans svigter.

Allerede fra 1880, da *Brorsen* har rundet de 60, kan man mærke, at brevskriveren er blevet en gammel mand. Da skrives der ofte om priser og pengesager, hvorved en ungarleagtig smålighed ikke lader sig nægte. Også med sine lejere kommer han ofte i konflikt. Han er meget optaget af sin svigtende helbredstilstand. Halvsøsteren Amalie prøver at hjælpe ham, men kvinder har *Brorsen* ikke meget til overs for. Dette bekræfter måske også, at forholdet til moderen ikke altid var det bedste.

Da Theodor *Brorsen* døde d. 31. marts 1895, var han glemt af offentligheden. Skønt hans navn er knyttet til den astronomiske videnskab, og skønt han har fået tre guldmedailler af den danske konge, blev han ikke nævnt med en linie i de danske aviser og kun med 8 linier i et blad i Prag. Disse få linier blev læst af frk. Blanca Heyssig, der omgående skriver til Amalie *Brorsen*. Hun får svar d. 9. juni 1895. Brevet fra søsteren er bevaret. Men professor Weyer i Kiel skrev ham et smukt eftermæle i »Astronomische Nachrichten«. I de store håndbøger blev hans navn stående, og han blev optaget i Dansk Biografisk Leksikon. Også i dag er *Brorsen* ikke glemt. I det nye »Schleswig–Holsteinisches Biographisches Lexikon« hædres han med et afsnit.

Brorsen blev bisat i det Ambderske familiegravsted på Nordborg kirkegård. Begravelsesceremonien blev holdt af pastor Johann Preben Sutor Wernich, der var sognepræst i

Nordborg. Hans grav vedligeholdtes af familien, til sidst af hans nevø, farvemester Christian Jensen, Næstved, som hver sommer kom til Nordborg for at se til den. Efter Jensens død i 1949 har Nordborg byråd i januar 1950 vedtaget at overtage vedligeholdelsen af Brorsens gravsted. For yderligere at sætte *Brorsen* et minde har Nordborg byråd opkaldt en ny vej efter astronomen: Th. Brorsens Vej

Brorsens grav på Nordborg kirkegård.
Foto: Preben Mikkelsen

I sit testamente, oprettet 3. 7. 1880, havde *Brorsen* indsat sin ugifte halvsøster Amalie som universalarving. I tilfælde af hendes frafald skulle arven deles ligeligt mellem hans halvsøster Marie Margrethe Jensen og hans halvbroder Christian, der var bager i Büsum. En anden halvbror boede i England. Efter Amalies død gik en guldmedaille hhv. til Næstved, Büsum og England. Da Chr. Jensen var ugift, testamenterede han sin medaille og nogle andre efterladenskaber fra *Brorsen* til museet på Sønderborg Slot.

De fleste af Brorsens efterladte ting kom på auktion, og fortegnelsen, flest bøger, omfattede 482 numre. Sagerne blev spredte, alle ting, særlig bøgerne, bar spor af den store fugtighed *Brorsen* fremkaldte i sine stuer. Nogle bøger, en kikkert, en såkaldt reflektor («Merz og Søn») og en sextant («Pistor og Martin») købte dr. Johann Krey. Kikkerten blev senere solgt til Lokalhistorisk arkiv i Nordborg.

En fuldstændig fortegnelse over Th. Brorsens arbejder i »Astronomische Nachrichten« findes i et generalregister af tidsskriftet. Den giver et udmærket indtryk af arbejdernes mængde og spændvidde. Mange af disse arbejder er den dag i dag interessant læsning for den astronomisk interesserede. En afskrift af denne findes på sidste side i bogen.

Brorsen hædredes også fra böhmisk side. Den 7. juni 1850 blev han udnævnt til korresponderende medlem af den naturhistoriske forening »Lotus« i Prag. Diplomet, som nu opbevares i den astronomisk – historiske samling på Rundetårn i København, findes her gengivet. Det er kunstnerisk udført i stentryk.

LOTUS DIPLOMET

T. Brorsens Lotus–diplom. Stentryk, mål 41,5 x 33 cm. Fodfrisen er delt i midten af et prægestempel, der viser en lotusblomst med selskabets navn i græske bogstaver LOTUS.

Til højre for stemplet: Vand med lotusblomster, indiske tempelbygninger, en pyramide og palmer. Til venstre for stemplet: Et billede af Prag. Som fod for begge motiver findes rankeslyng. I de skjoldformede forsiringer i hjørnerne forned er anbragt fossile dyr. Til højre begrænses diplommet af en søjle, der bærer en lang række af naturvidenskabens navne. På venstre side en gren med blade, muslinger og insekter.

Underskrifterne er: Albert Prokop/Aktuar – Karl Fritsch/Vice Præses – Dr. Ducken/Ausschussmitglied.

DER
NATURHISTORISCHE VEREIN

A S T O E

in
PRAG

ernennet durch dieses

DIPLOM

DEN HERRN TH. BRORSEN,

Astronom an der Freiherrlich von Sautenberg'schen Sternwarte

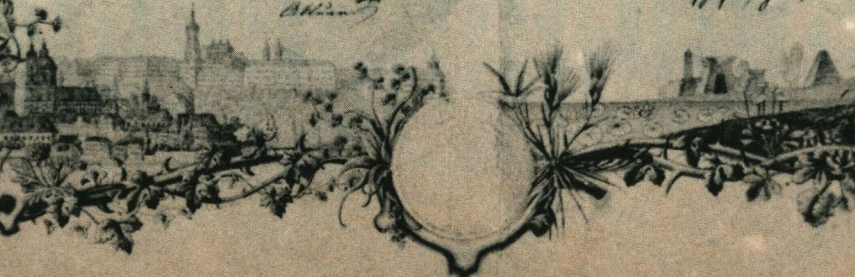
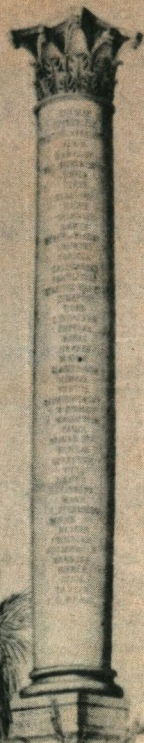
zu seinem correspondirenden Mitgliede

Prag den 7 Juni 1860

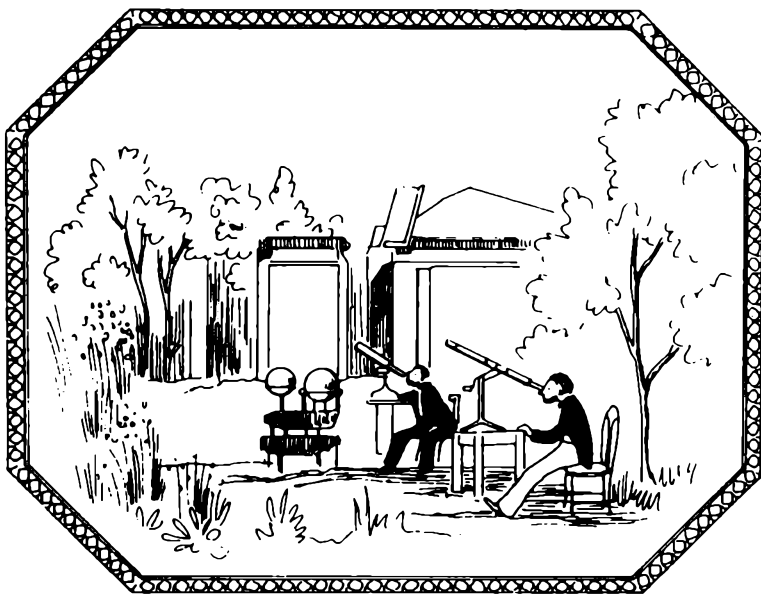
Albert Focke
Präsident

Rud. Fuchs
Vize-Präsident

Dr. Duching
Sekretär

Fra Senftenberg findes et morsomt fotografi, som Christian Jensen har ejet. Billedet er fra fotografiets barndom, og meget medtaget og utydeligt. Det gengives her i bogen som tegning, da det heller ikke lykkedes ved omfotografering at få flere detaljer frem. I forgrunden, med hvide bukser ses formentlig *Brorsen*. I baggrunden Baronen, hver med sin kikkert. Den ene kikkert er den der befinder sig i Nordborg på Lokalhistorisk arkiv. Bygningen i baggrunden er meridianhuset, hvis spalte er delt i to dele. Når der observeres kan spalten foroven og på siderne lukkes med klapper eller ved, at de to dele, der i så fald hviler på ruller, skydes sammen. Spalten ligger nord/syd. Det første observatorium var af træ, der 1844 erstattedes af dette stenhus, en kommentar af Harald Mortensen, efter at han har set billedet.

Dr. Leopold Christen, øjenlæge i Wien, skriver i et udate-ret brev til frk. Blanca Heyssig, efter at have læst nogle breve af *Brorsen*, som hun har sendt ham:

»Den som har kendt *Brorsen* personlig, genkender ham ved at læse disse breve. Hans universelle viden, blandet med naive særheder, lyser gennem brevene. At han nyder Deres gode kage i et kvart år og har tre guldmedailler for videnskabelige bedrifter liggende i Wien, er klassiske træk for en lærd særling. Han er geograf, historiker, topograf, geolog, palæontolog, botaniker, matematiker og meteorolog, men ingen politiker. Politik er for ham utaknemlig og unødvendig. Jeg har aldrig hørt ham snakke om politik, men stolthed over sine forfædre besidder han. Stræben efter goder og anerkendelse var ham uværdig og skadende. Hans blik og hans tanker var rettet mod den uendelige stjernehimme, hvorimod alt andet smuldrede til molekyler. Beskeden og nøjsom søgte han at bevare sin individuelle frihed som er ubetinget nødvendig for videnskabelige mål.«

Oversigt over Th. Brorsens arbejder i
»**Astronomische Nachrichten**«
(afskrift fra generalregister).

Beob. der Sonnenfinsternies 1851, juli 28, 34–225

Beob. von kometen 24–43, 26–189, 30–387, 31–99, 189,
32–105, 107, 33, 117, 207, 243, 34–226, 335, 35–253,
37–267.

Beob. von Mond und Mondsternen, 32–100, 107, 34–226.

Beob. von der Bedeck, Merkur 1851, juli 29. 34–225.

Beob. von Planeten 31–99, 173, 35–253, 37–267.

Beob. von Sonnenflecken. 31–121.

Beob. von Sternörtern. 31–99, 123, 173, 35–173.

Beob. von Sternbedeck. 31–26, 331, 34–225.

Entdeckung der Kometen:

1846 III Brosensche 24 – 39

1846 VII 24 – 97

1847 V Brorsen–Metcalfscher 26 – 87

1850 II 31 – 189

1851 III 33 – 25

1851 IV 33 – 207

Mutmassliche Entdeckung eines Kometen 1854, März 16,
38–141.

Entdeckung eines Nebels bei Orionis 32–105.

Elem. der Kometen:

1846 V 25–98

1847 V Brorsen–Metcalfscher 26.155

1851 III 33–117, 241, 35–169.

Ephem. des Kometen 1851 III, 33–125.

Elem der Planeten

10 Hygien 29–81

19 Fortuna 36–125

Bericht zu Taylors Log. – Tafeln 26–155.

Angabe der geogr. Lage von Senftenberg 31–173, 311.

**Über die Verteilung der grossen Achsen der Kometbahnen
34–337.**

At der er betalt mig Underkrevne fra Hr. Curator for
Arvingen efter Friedrich Friedrichsen Borger og
forhen værende Brøndeviins brønder i Nordborg den
mig tilkommende aarlige Rente med 18 skriver atten
Mark Courant af det paa samme tilhørende Hus i
Nordborg den 4de Mai 1827 optagne Laan af 150
skriver hundrede og halvtresinds'tyve Daler Courant,
bevidner jeg Underkrevne som Arving efter Demoiselle
Margarethe Magdalene Ambders hermed.

Nordborg, den 2^{den} Februar 1873

Theodor J.C. Ambders Brorson

Stjernestunder. . .

Folk i Nordborg kører daglig ad Th. Brorsensvej, uden at navnet siger dem noget. Spørger man dem: Hvem var Th. Brorsen? – Så bliver de svar skyldig – eller svarer med et nyt spørgsmål: Var han salmedigter? – Men det var han ikke.

Th. Brorsen var astronom og havde hjemme i Nordborg. Her levede han også sine sidste år – for netop 100 år siden – og hans gravsten finder vi endnu bevaret på Nordborg kirkegård.

Her er bogen om Th Brorsens liv – fortalt i en spændende og letlæst bog af Hertha Raben Petersen. Ind imellem lader hun Th. Brorsen selv fortælle i uddrag af hans breve.

Allerede som ung var han optaget af den uendelige stjernevimmel, men læste dog først jura, fordi man ikke kunne leve af at kige stjerner. Juraen kunne imidlertid ikke holde ham fast og stjernehimlens gåder greb ham. Han opdagede og beregnede kometer. Han fik guldmedaljer og blev verdensberømt. Han forskede i en-
somme nætter i sit observatorium – kun i selskab med sin hund.

Men observatoriet blev lukket, og så vandrer Th. Brorsen gennem Tyskland hjem til Nordborg, hvor han bor på Løjtertoft på sine gamle dage – mellem sine planter og sjældne blomster. En særling, en videnskabsmand og stor personlighed. Det er en oplevelse at læse denne lille bog. Læseren får indblik i både en anden tid og en anden verden. Men himlen og stjernerne er stadig de samme, og man forstår vel næppe, at der ikke er gået mere end 100 år.